1893 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 22 (4 Սեպտ.) ԿԻՐԱԿԻ

№ 97—ՏԱՍՆԵՒԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ—№ 97

1893 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 22 (4 Սեպտ.) ԿԻՐԱԿԻ

Հրատարակվում է չորեքշաբթի, ուրբաթ և կիւրակի օրերը։
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, կէս տարուանը 6 ռուբլի, 3 ամսուանը 3 ռ. և մի ամսուանը 1 ռ.։
Առանձին համարը 7 կոպէկ։

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է խմբագրատանը և Կենդրոնական գրավաճառանոցում։

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Ардзаганкъ".
կամ՝ Tiflis, Rédaction „Ardzagang".

ԱՐՁԱԳԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր 10—1 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲԱԺԱՆՈՐԴ ԳՐՈՒԵԼՈՎ

„ԱՐՁԱԳԱՆՔ"

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻՆ

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 31-Ը ՊԷՏՔ Է ՎՃԱՐԵԼ 5 Ռ.

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Երևանեան հրապարակի և Միջի-փողոցի անկիւն քաղաքային տան հանդէպ) և ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ։

Օտարաքաղաքացիք պէտք է դիմեն՝ Тифлисъ, Редакція „Ардзаганкъ„. իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction du journal arménien «Ardzagang»։

Յայտարարութիւններ ընդունվում են հայերէն և օտար լեզուներով։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հեռագիրներ.
Ռ. Պատկանեանցի տարեդարձի օրը։
ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. — Խնուսից։ Շուշուայ դպրոցները։ Պ. Լևոն Սարգսեանի հեռագիրը։ Մի թիւրիմացութիւն։ Թղթակցութիւն համզաչիմանից։ Բօրժօմից։ Նամակ Խմբագրութեան։ Սարդարապատի գաւառամասի տնտեսական դրութիւնը և կրթական գործը։ Կարգադրիչ մասնախումբ։ Ախալցխայից։ Փոստայի դրոշմի վաճառումը։ Խօլերային երկիւղը։ Սենաքիում։ Ղարսի նաչանգի բժիշկների թուի աւելացումը։ Օր. Պապայեանի նուագահանդէսը։ Պաշտօնական տեղեկութիւններ խօլերայի մասին։
ՖԷԼԻԵՏՕՆ. — Պօէտ։ Հայրենիքի կրտսեր զաւակ։
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ
ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Օգոստոսի 20-ից «Նոր-Դար»-ին հեռագրում են Վիեննայից։

Նորին Վեհափառութիւնը օգոստ. 18-ին փոխադարձ այցելութեան գնաց Ռուսաց և Պարսից դեսպանատուննները, ուր փառաւորապէս ընդունուեցաւ։

Օգոստոսի 19-ին Կաթողիկոսը բարեհաճեց դիտել արքունական երևելի թանգարանները (Hofmuseum)։

Կէսօրից յետոյ Նորին Վեհափառութիւնը բարեհաճեց այցելութեան գնալ Մխիթարեան Միաբանութեան, ուր սիրալիր ընդունելութիւն էր պատրաստուած։

Այդ երեկոյեան Պարսից դեսպանատանը՝ Նարիման-խանի մօտ ճաշկերոյթ էր Կաթողիկոսի պատուին, Վեհափառը շատ գոհ մնաց արած մեծարանքից. ճաշկերոյթին հրաւիրուած էին 24 հայեր.

ՌԱՓԱՅԷԼ ՊԱՏԿԱՆԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՕՐԸ

1892 օգոստ. 22—1893 օգոստ. 22.

«Իսկ անմնշան եթէ մնայ
Երկրի մէկ խորշն հողակոյտն իմ,
Եւ յիշատակս ալ թառամի,
Ա՜հ, այն ատեն ես կը մեռնիմ»...
Պ. Դուրեան։

Այսօր օգոստոսի 22-ին, Ռափայէլ Պատկանեանի մահուան տարելիցն է։

Մի ամբողջ տարի է ահա, որ հայ ազգը զրկուեցաւ իւր մեծ բանաստեղծից, մի տարի է արդէն, որ ընդմիշտ լռել է Գամառ-Քաթիպայի քնարը։

Ծանր է այս տարեդարձի պատճառած ցաւը և անբուժելի նրա կսկիծը։

Ռափայէլ Պատկանեանը ոչ ի կենդանութեան և ոչ մահուանից յետոյ չունեցաւ իւր նմանը. հայ ազգի սըրտի թելերի վրայ նա միայն գիտեցաւ նուագել և այլ ոչ ոք...

Այդ նուագը դեռ շարունակվում է, հայի սիրտը դեռ ևս միայն Գամառ-Քաթիպայի երգերն են յուզում և դրանք են միայն արտայայտիչ նրա վշտին և ուրախութեան։

Եւ համոզուած լինել, որ այդ երգերի աղբիւրը ցամաքել է, այդ քընարը փշրուել է, այդ յուզիչ ձայնը լռել է, յիրաւի, որ շատ ծանր է։ Սակայն աւելի ևս ծանր է այն մոռացութեան գիտակցութիւնը, որ այսօր պիտի խոստովանենք։

Ճշմարիտ է, Պատկանեանի երգերն են ցարդ մեր ուրախութեան և վշտի անբաժան ընկերները, բայց նըրանց հեղինակը կարծես թէ մի տարուան կարճ ընթացքում մոռացութեան է մատնուած։

Յիշում ենք այն ընդհանուր լացն ու կականը, որ մի տարի առաջ լըսուեցաւ մեծ բանաստեղծի գերեզմանի վրայ, յիշում ենք մինչև անգամ այն կեղծ նախանձախնդրութիւնը, որ ոմանք ցոյց տուին բանաստեղծի անտիպ երկերի հրատարակման վրայ. իսկ այժմ երբ հազիւ մի տարի է անցել, կարծես ամենքն էլ մոռացել են այն սգի օրն ու նրա պատճառը։

Գիտակցօրէն ապրող ազգերի մէջ այս երևոյթը հաւասար կը լինէր բանաստեղծի արհամարհելուն, իսկ յայտնի է, որ մենք շատ հեռու ենք գիտակցական կեանք վարելուց։

Հանգուցեալ բանաստեղծը ճանաչում էր մեզ, ուստի և նա «սին փառքի» համար չերգեց։

«Մի կարծէք, որ ես սին փառքի համար
Իմ հառանչանքով լցրի... աշխարհս.
Այս հէգ ամբոխի ծափին ու գովքին
Կարօտ չէր բնաւ իմ հպարտ հոգին...
Այո, իմ քնարի տըխուր ձայները
Ցնցեցին հայի հոգու լարերը,
Արիւն էլ ագնիւ սրտէ քամեցին,
Կորիւնի աչքէ քունը փախուցին։
Ինչու, չգիտեմ։ Ասէք, հէր բարդ բարդ
Բացվում է գարնան կարմիր, հոտոտ վարդ
Լեռնիվայր ինչու անուշ կարկաչով
Վազում է առուն դարի միջով։
Զեփիւռը ինչու տերևէ տերև
Անցնելով, ասես, տալիս է բարև,
Ինչու սոխակն էլ մօտ կանաչ թփին
Անմռունչ ձայնում է իւր մեղեդին...»

Թէպէտ նրա վեհ հոգին կարօտ չէ մեր «ծափին ու գովքին», սակայն մենք ենք կարօտ և մենք ենք պարտական—այդ գովքն անելու։

Ո՛չ մի հայ հեղինակ, ո՛չ մի հայ բանաստեղծ դեռ չէ արժանացել այն ժողովրդականութեան, որ վայելում էր և է իսկ Պատկանեանը. եթէ այսօր այսպէս աննկատելի է անցնում կարծես նրա տարելիցը, դրա պատճառը մեր կեանքի թշուառութիւնն է և ոչ թէ բանաստեղծի ազգեցութիւնը... Պատկանեանը մեզ համար ոչ միայն լոկ բանաստեղծ էր, այլ հայ բանաստեղծ էր։ Ահա այն ժողովրդականութեան աղբիւրը, որ նա վայելում էր։

Այսօր, երբ ամեն կողմերի հայերի հայեացքը դէպի Ս. Էջմիածին է ուղղուած, յիշում ենք Ռ. Պատկանեանցին, որ աղքատ ապրեց և աղքատ էլ մեռաւ, սակայն իւր յոբելեանի առթիւ ստացած արծաթի և ոսկու ընծաները Ս. Էջմիածին ուղարկեց։ Հայութեան ու Ս. Էջմիածնի մի մարմին կազմելու գաղափարն անբաժան էր Ռ. Պատկանեանցից ո՞վ չէ յիշում նրա վերջին առաջարկութիւնը Ս. Մեռոնի համար մի արծաթէ կաթսայ պատրաստելու մասին, ուր մասն ունենային բոլոր ցրուած հայերը։

Նա իւր երգերով միացրեց բոլոր հայերի սրտերը և այսօր Ամերիկայից մինչև Չինաստան և Հնդկաստանից մինչև Ռուսաստան հնչում են նրա երգերը. սակայն նա կամենում էր և արտաքին մի նշանով միացնել մեզ, ուստի և Ս. Մեռոնի կաթսայի շինելն առաջարկեց։

Համեմատուել ուրիշ ազգերի հետ չենք կարող մենք, բայց ինչ որ մեր շուրջն է կատարվում՝ կարող ենք տեսնել և օրինակ վերցնել։

Մի տասնեակ տարուց առաջ մեռաւ ռուս բանաստեղծ Տուրգենևը, որի յիշատակը նոյն իսկ Թիֆլիզում պիտի տօնեն այս տարի թէ դպրոցներն ու թէ հասարակութիւնը....

Թիֆլիզումն, ուր բնակիչների հոծ բազմութիւնը հայ է, Ռ. Պատկանեանի տարելիցը տօնելու մասին մտածող անգամ չկայ։

Հայ ս. եկեղեցին, որ երախտագէտ է միշտ դէպի իւր սիրելի և վաստակաւոր որդիքը, անշուշտ հոգեհանգստեան աղօթքներով կը կատարէ Ռ. Պատկանեանի յիշատակը, իսկ ինչ են մտադիր անելու հայ դպրոցը, հայ գրականութիւնը և հայ հասարակութիւնն առհասարակ, որոնք այնքան պարտական են այդ մեծ մարդուն։ Հնացած առածը կըրկին տեղին է յիշատակելը. «լաւ է անագան, քան երբէք»։

Մեր արևմտեան եղբայրները Պ. Դուրեանի յիշատակն յարգել սկսած են գրեթէ քսան տարուց յետոյ, միթէ նրանց օրինակով պիտի վարուենք մենք էլ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԽՆՈՒՍԻՑ շատ տխուր լուրեր են հաղորդում մեզ։

Աւազակապետ բէգերից մէկը իւր խմբակով հանդերձ յարձակվում է, գիւղի շրջակայքում արածող ոչխարի մի մեծ հօտի վրայ և երբ սկսում է հօտն իւր առաջն առնել և քշել դէպի իւր կողմը, քաջարի հայ հովիւները դիմադրում են նրանց։ Սկսվում է սաստիկ կռիւ ու ծեծ։ Աղաղակի վերայ թափվում են գիւղացիները։

Երկար կռուելուց յետոյ կառավարչական մարդկանց միջամտութեամբ հանդարտվում են։

Թուով տասներկու հոգի սպանվում և վիրաւորվում են հայերից, իսկ քիւրդերից սպանվում են երեք բէգեր և բաւական թուով հասարակ աւազակներ։

Հայերից շատերը բանտարկուած են։

⁂

ՇՈՒՇՈՒՑ ցաւալի կերպով են նկարագրում Ղարաբաղի թեմի ծխական դպրոցների վիճակը։

Մի քանի ուսումնարաններ միայն ուսուցիչներ ունեն, իսկ մեծ մասը դեռ մինչև օրս անյոյս դրութեան մէջ է։

Ըստ երևոյթին թեմական տեսուչը դժուարանում է թէ՝ Խան Քենդու Ծուլը կառավարել և թէ իւր ստանձնած փափուկ պաշտօնը վարել։

⁂

ՇՈՒՇՈՒՑ թեմական դպրանոցի տեսուչ պ. Լևոն Սարգսեանից խմբագրութիւնս ստացաւ հետևեալ հեռագիրը օգոստոսի 20 ից.

«Երեկուայ հոգաբարձական նիստին սրբազան նախագահը, չորս հոգաբարձու և ես ստորագրել ենք մի արձանագրութիւն, որի զօրութեամբ ուսուցիչների վարձատրութեան չափը մնում է անցեալ տարուանը, իսկ աշակերտների ընդունելութիւնը և վերաքննութիւնը տեղի կ'ունենայ օգոստոսի 25-ին»։

⁂

ՄԻ ԹԻՒՐԻՄԱՑՈՒԹԻՒՆ

Շուշուայ հայ թատերասէրների մի խումբ, ինչպէս տեղեկանում ենք լըրագրներից, ուզում է տօնել այս օրերս Շուշուայ հայ թատրոնական բեմի գոյութեան 25-ամեակը։ Հայ թատրոնական առաջին բեմական ներկայացումը տրուած է Շուշիում 1862 թուի յուլիս ամսին, Միհրդատ Ամիրխանեանցի, Ս. Մանդինեանցի և իմ նուաստութեան նախաձեռնութեամբ և պ. Տէր-Յակոբեանցի (Կրասիլնիկեանցի), որ ներկայումս գտնըւում է կարծեմ Մոսկուայում, համակրական օժանդակութեամբ։ (Տես «Փորձ» 1876 «Թատրոնական յիշողութիւններ» Գ. Չմշկեան)։ Այնուհետև, վերոյիշեալ դերասանների, մի քանի յաջողակ ներկայացումներից յետոյ ու նրանց մեկնելուց յետոյ, թատրոնական ներկայացումները անընդհատ շարունակուել են Շուշիում։ Այսպէս ուրեմն Շուշուայ թատերասէրների խումբը 25-ամեակ տօնելու իսկական օրը զանցառութեան է տըւել, քանի որ այդ օրը լրացել է 1890 թուականի յուլիս ամսին։ Ար-

---

ՖԷԼԻԵՏՕՆ

ՊՕԷՏ

ՌԱՓԱՅԷԼ ՊԱՏԿԱՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(Մահուան մի ամեայ տարելիցի առթիւ)

I

Նա Ապօլլոնից առած հրաման
Անվեհեր սրտով մտաւ այս աշխարհ,
Եւ ոգևորուած խօսքով Փրկչական,
Եռուն երգերին չը տուաւ դադար։

Քնար էր վառուած պօէտի ձեռին,
Քնար էր՝ հիւսած խօսկան լարերից,
Երգում էր նա սէր տարտամ աշխարհին,
Ինչպէս սուրբ պատգամ ստացած Տէրից։

Ունայն շաղփաղփանք ոտքի տակ տալով,
Կեղծ մաքսաւորի դիմակը պատռեց,
Մոլոր մարդկերանց լոյս քարոզելով,
Անվախ, շեշտակի խաւարը նետուեց։

Անցաւ աներկիւղ մէջ խօլ մթութեան,
Ուժգին արհաւիրք քաջութեամբ յաղթեց.
Բիւր անմիտ պարսաւ առանց տրտմութեան
Յոյսերով գեղուն վառ սիրտը կրեց։

Դառըն ծաղրանքի պսակ իւր գլխին
Առաւ պօէտը անարգ ամբոխից,
Եւ ինչպէս հեղեղ քրտինք դառնագին
Թափեց անտրտունջ պայծառ ճակատից։

Չ'երգեց նա բնաւ իւր փառքի համար,
Դափնիք կրելու ցնորք չ'ունեցաւ,
Ազգի վշտերուն քաջարի սատար,
Վէրքերը բուժող լինել կամեցաւ։

Իւր հայրենիքի թշուառ զաւակաց
Դառն մրմունջներին տուաւ արձագանք,
Ուզեց չոր տեսնել աղբիւրք արտասուաց,
Ոտնակոխ անել կեղծ սիրոյ պատրանք։

Բայց հէգ պօէտը մի օր տխրամած
Տեսաւ թափուելիս իւր աստղի շողեր,
Տեսաւ ձմեռը իւր դրան հասած,
Զորցած իւր ծաղկանց դալարուն ոստեր։

Լռիկ հրաժեշտ տուաւ մուսային,
Շրթունքից թափեց գարնան ծաղիկներ,
Սրտագին համբոյրք թափեց քնարին,
Լռեց յաւիտեան, փակեց իւր աչեր։

II

Նա մեռա՜ւ։ Մարեց որպէս վերջալոյս։
Մարդի՛կ, ձեզ մահուան սարսուռը պատեց.
Ողբացիք տխուր, սգացիք անյոյս,
Նրան խոնաւ հող լռութեամբ գրկեց։

Կնդրուկ ծխեցիք դիակի առաջ,
Դագաղի վերայ դափնիք դարսեցիք,
Ցայտեցիք անթիւ թախծալի հառաչ,
Աղի արտասուք յորդոր թափեցիք։

Բայց արդէն ուշ է, զուր է հառաչանք,
Ո՛վ, անմիտ փառքի, երկրպագուներ,
Սառած դիակին չկայ սփոփանք,
Զուր՝ կոկորդիլեան զազիր արցունքներ։

Ո՞ւր էիք. երբ բիւր նեղութիւնների
Դէմ մաքառում էր գիշեր և ցերեկ,
Ո՞ւր աղբիւրը այդ ձեր արցունքի,
Ո՞ւր այդ թնդագին հառաչ թախծաբեկ։

Եւ որովհետև ողջինն է մահը,
Մահից վախեցած դիակն էք պաշտում,
Բայց լոկ ծաղրանք է ձեր այդ պատիւը,
Պատիր բարբաջանք մահուան չէ խափում։

ԱՐՇԱԿ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԿՐՏՍԵՐ ԶԱՒԱԿԸ»

«Կեցցէ Ֆրանսիան, կեցցէ Պագանօն, կեցցէ քաջ հայրենասէրը, կեցցէ»...

Ներկայիցս ճիշտ քսան տարի առաջ՝ 1873 թուականի օգոստոս ամսի մի կիւրակի օր էր, որ իմ ականջովս լսեցի այս ազգասիրական բացականչութիւնը Փարիզի սիրուն արուարձաններից մէկում և անհուն համակրութեամբ լցուեցաւ բոլոր սիրտս։

—Դա՛ է Պագանօն, հարցրի ես անհամբեր ձայնով Ֆրանսիացի ուսանող-ընկերներիցս մէկին՝ պարոն Վիկտոր Դիւպօնին, երբ մենք էլ՝ վեց-եօթը հոգի երիտասարդ մարդ, արդէն միւս կողմից սրտանց արձագանք տուինք հայրենասիրական այս անկեղծ ցոյցին։

—Այո՛, սիրելիս, պատասխան ստացայ իսկոյն, այո՛, հէնց դա է հայրենիքի այն անձնուէր զաւակներից մէկը, այն նամակաբեր Պագանօն, որի անվեհեր քաջագործութեան մասին այս րոպէիս պատմում էի ձեզ։ Զարմանալի՜ զուգադիպութիւն. որտեղից լոյս ընկաւ այժմ այդ անմոռանալի հերոսը։

Եւ ահա նոյն վայրկենին, մօտ քսանուչորս տարեկան առոյգ հասակի մի երիտասարդ—տղամարդ՝ նամակատան հասարակ ծառայողի նշանազգեստը հագած, քաջութեամբ վաստակած զինուորական շքադրամը (médaille) համարձակօրէն կրծքին կրելով՝ գոհ ու զգացուած սրտով, գլխարկը ձեռին, աջ ու ձախ ողջոյններ է տալիս ամենքին խոնարհաբար և անվերջ շնորհակալութիւն յայտնում։

Այդ կիրակի օրը՝ օգտակար և խրատիչ շրջագայութիւնից յետոյ, որ դպրոցական արձակուրդներին սովորական երևոյթ էր ուսանողներիս համար, մենք՝ այդ վեց եօթը հոգի ընկերներս, եկել ժամանել էինք հուչակաւոր Սէն-Կլու աւանը։ Այստեղի մի հիւրանոցի ծառազարդ հովանոցում եղբայրաբար միացած մեր ընկերական մտերիմ սիրոյ հացն էինք ուզում ուտել։ Հազիւ թէ մեր սեղանը պատրաստ բաց էին արել և մենք էլ՝ ուրախ ու զուարթ տրամադրութեամբ ունկնդիր լինելուց յետոյ մեր ամենից հասակաւոր ընկեր Դիւպօնի հետաքրքիր և ազդու պատմածներին, պատրաստվում էինք ճաշի նստելու, որ յանկարծ դիմացի կողմից ականջներիս հասաւ ահա այդ հայրենասիրական բացագանչութիւնը. բացագանչութիւն որին մենք էլ իհարկէ ձայնակցեցինք իսկոյն և ականատես եղանք Պագանօ քաջ նամակաբերի կենդանի անձնաւորութեանը, որ մի փոքր առաջ պատկերացնում էինք պարոն Դիւպօնի պատմածներով։ Այժմ արդէն անյագ ցանկութեամբ սկսեցինք դիտել նորա արի կերպարանքը և՝ բարի նախանձ զգալով մեր սրտերում, նորից հիանալ նորա կատարած քաջութեամբ։

«Կեցցէ հանրապետութիւնը, կեցցէ Պագանօն, կեցցէ անվեհեր ազգասէրը, կեցցէ»... Դարձեալ լսուեցաւ և կրկնուեցաւ ամեն կողմը։

Անմիջապէս պ. Դիւպօնը մեր փոքրիկ ընկերութեան կողմից առաջ գընաց և թախանձեց նորան, որ բարեհաճէ մասնակից լինել մեր մտերմական սեղանին և՝ եթէ չէ կարող ամբողջ ճաշը մեզ հետ վայելել, գոնէ ուսանողական մի բաժակ գինի հրամէ... «ի նշան այն անկեղծ հիացման և անչափ համակրութեան որ՝ ես այս ընկերներիս հետ միասին, տաում է, տածում ենք դէպի ձեզ պէս հայրենասէր եղբայրները»...

Ուրախութեամբ մտաւ Պագանօն մեր հովանոցը, վերցրեց գինով լիքը մի բաժակ և՝ մեծապէս շնորհակալ լինելով իրան ցոյց տուած «չափազանց» համակրանքի համար, պարպեց մինչև վերջը՝ ձայնարկելով...» Կեցցէ՛ն ազնիւ ուսանողները, կեցցէ՛ն հայրենիքի ապագայ—ընտիր որդիքը, կեցցէ՛ն»...

—«Ես... աւելացրեց նա գոհունակութեամբ յուզուած, ես մի այնպիսի ծառայութիւն չեմ արած մեր սիրելի Ֆրանսիային, որ այսպէս արժանի լինիմ ինձ անհուն պատիւ բերող այս թանկագին ցոյցերին... Ես որպէս մի պարզ նամակաբեր և հայրենիքիս կրտսեր զաւակներից մէկը, շարունակեց նա շատ համեստ ձայնով, ես միայն իմ պարտաւորութիւնն եմ կատարել՝ օգտակար լինելով իմ անգին հայրենիքի պաշտպանութեան ու ազատութեան սուրբ գործին ինչով որ կարող եմ»...

դեօք առաւել յարմար չէ՞ր լինել ըսպասել մի երկու տարի ևս և ապա տօնել Ճուշուայ հայ թատրոնական բեմի 30-ամեայ գոյութեան յոբելեանը։

Գէորգ Չմշկեան

***

ՀԱՄԶԱՉԻՄԱՆ, օգոստոսի 20-ին.

(Թղթակցութիւն «Արձագանքի»)

Այս հայաբնակ գիւղը գտնւում է Դիլիջանից դէպի արևմուտք 16 վերստ հեռաւորութեամբ, Ալէքսանդրապօլ գընացող խճուղուց մի վերստ տարածուած ունի 200 տուն բնակիչ։ Դիրքը շատ բարձր է, հացահատիկները յաճախ ցըրտահար են լինում. յաջող տարին տալիս են մէկին երկու։ Գիւղը շրջապատուած է հիանալի արօտական լեռներով. ժողովրդի գլխաւոր պարապմունքն է անասնապահութիւնը. գիւղի նիւթականը միջակից բարձր է։ Նշանաւոր է իւր հարստութեամբ Մատինեանց տոհմը, այս տան գլխաւորն այժմ կենդանի է, ունի ինն հասակ առած որդի, և թոռների, ծոռների տէր է։ Մատինեանք ունին ձիերի երամակներ և արքունի մատակարար են. ամեն տարի զինուորական վարչութիւնը դրանցից ձիեր է առնում հատը 120 ռուբլիով. այդ ձիերը բուծանելու համար պետութիւնից տրուած է նրանց ընդարձակ արօտատեղեր արտօնեալ պայմաններով։

Չնայելով գիւղի ապահով վիճակին նա խղճալի դրութեան մէջ է. այստեղ չի ստացւում ոչ մի լրագիր. դպրոցը երեսի վրայ է ընկած. շուրջն աղբանոց. ամբողջը կեղտի մէջ կորած. փողոցները ծուռումուռ. տների մեծ մասը գետնափոր, երկու անգրագէտ քահանայ։ Եկեղեցին հոյակապ է, բայց ծածք չունենալու պատճառով քայքայւում է խոնաւութիւնից, քահանաներն անհոգ են և ոչինչ բարոյական ազդեցութիւն չունին։

Սրանից վեց տարի առաջ մի հասարակաւոր գիւղացի անկարգ բան է բռնում վարք ու բարքի դէմ. համզաչիմանցիները հասարակական վճիռ են կայացնում և այդ գիւղացու երեսը սև կուպր քսելով, էշի վրայ նստեցնում են և շրջեցնում գիւղում։ Բայց եկ տես որ, նոյն գիւղացիք յիշեալ մարդուն ձեռնադրել են տալիս. ահա ժողովրդի դառն խեղճութեան մի սիրտ կտրատող փաստ։

Համզաչիմանի մօտ գտնւում են երկու մալականի գիւղ՝ Նիկիտինկա և Ոսկրեսենկա, սրանց վարք ու բարքը, նիստ ու կացը նախանձելի են և վերին աստիճանի օրինակելի, սակայն դրանք չունին հայերի և ոչ քառորդ հարստութիւնը, միայն ապրում են բաղդաւոր և քրիստոնավայել կենցաղով։

Ոչ դատարաններում, ոչ բանդերում մալական չես տեսնիլ. ամեն մալականի տան հայ մշակներ կան. իսկ ոչ մի մալական մշակ կամ այլ ինչ հայ գիւղում չը կայ։ Հայերը դրանց շատ լաւ կողմերից դեռ ոչ մի օրինակ առած չեն, օրինակ կիւրակէն սուրբ պահելը, տարւայ մէջ ոչ մի օր պարապ չմնալը, մեծամասնութեան գրագիտութիւնը, սուրբ գրքի մշտական ընթերցանութիւնը, ամեն մալականի տան կան սուրբ գրքերի խոշոր հատորներ, իսկ այդպիսիք չկայ հայ գիւղի և ոչ իսկ քահանայի տանը։

Ն.

***

ԲՈՐԺՈՄԻՑ մեզ գրում են. «Օգոստոսի 4 ին այս տեղի «Կուր զալի» դահլիճում հայերէն ներկայացումն կար։ Խաղացին «Արշակ Բ» և «Խէչօի Թուղը»։ հայոց ներկայացումն այնպիսի մի երեւոյթ չ'է, որի մասին հարկաւոր լինէր թղթակցել «Արձագանքին», բայց եթէ մենք գրիչ առանք պատճառն այն է, որ դերասանները—բացի Արշակի դերակատար ուսուցիչ պ. Տէր Կարապետեանից, որ յատկապէս հրաւիրած էր Ախալցխայից—ամենքն էլ այս տեղի երիտասարդ արհեստաւորներն էին։ Դերձակները, կօշկակարները, հիւսագործական սպասաւորները. որոնք այնպիսի շնորքով, աշխոյժով և հասկացողութեամբ ներկայացրին յիշեալ պատմական դրաման, որ ոչ թէ մենք, այլ և օտարազգի հանդիսականները, հիացած մնացին և ի հարկէ օտարները դժուարութեամբ էին հաւատում, որ այս դերասանները՝ արհեստաւոր են։ Պ. Ալաճաճեանցը Դրաստամատի դերում այնքան դերասանական շնորհք ցոյց տուեց, այնքան ախորժելի էր նորա արևմտեան հայոց առոգանութիւնը, այնքան ոգևորուած էր խաղում, որ ոչ թէ դերձակի գործարանում նստած պիտի լինի, այլ պիտի զարդարէ մեծ քաղաքի բեմը։

Դերասանների հագուստները մաքուր, գեղեցիկ պատմական տարազով էին կարած, այդ զարմանալի չ'էր, քանի որ իրենց արհեստն էր շորեր կարելը։ Ներկայացման հանդիսատես էին թէ տեղացիք, թէ Բորժօմ ամարանոց եկածները և բժշկուողները, և սոցա մէջ մի քանի օտարականներ։ Բարեգործական նպատակով էր ներկայացումը։ Խաղամիջոցներում նուագում էր Բորժօմի զինուորական երաժշտութիւնը»։

***

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Պ. Խմբագիր.

Կովկասու հայոց և մասամբ ռուսաց պարբերական թերթերում վերջին եօթն տարուան ընթացքում Ղզլարից երբեմնապէս երևացել են թղթակցութիւններ, որոնցում այնպիսի սև գոյներով էին նըկատւում տեղւոյս հայոց ծխական դըպրոցների կառավարութիւնը և նորա իբրև թէ անկարգութիւնն, որ ընթերցողին մնում էր ակամայից եզրակացնել, որ այդ դպրոցները չեն ծառայում իրանց նպատակին, որ նոքա մատնուած են կարօտութեան ու քայքայման։

Քանի որ այդ թղթակցութիւնները սովորաբար պատկանում էին վաղեմի ուսուցիչների գրչին, որոնք ստիպուած են եղել թողուլ մանկավարժական ասպարէզը, և նոցանից պարզ կերպով փչում էին անձնականութիւնն ու մասնաւոր շահերը, նոցա պատասխանելու կարիք չըկար։

Նոյն տարուայ «Արձագանք»-ի № 83-ում տպուած Ղզլարից թղթակցութիւնը թէև պատկանում է կողմնակի անձի գրչի, բայց իրաւունք եմ համարում կարծելու, որ դա էլ ներշնչուած և մշակուած է նոյն կերպով՝ ինչպէս և նախկինները։

Սակայն այս անգամ հարկաւոր եմ համարում երկու խօսք ասել հէնց միմիայն նորա համար, որ այս անգամ թղթակցի համարձակութիւնն անցնում է ամեն չափ ու սահման։ Նա իւր շինծու տեղեկութիւններով իւր սիրած անձնաւորութիւնը ջատագովելու համար, ստուերարկում է մի ամբողջ հաստատութիւն և չեղաշրջում նորա պատմութիւնը։

Կաշխատեմ լինել համառօտախօս և կըյիշեմ միայն փաստերը։

ա). Մանկական գրադարանի հիմքը դրուել է հայր Մկրտումեանից շատ առաջ։ բ). Հանգուցեալ Քուչաբէգեանի անունով հիմնուելիք գրադարանի գումարի մի մասը նուիրել է նորա ժառանգուհին, իսկ միւս մասի ժողովելում տէր հայրը նոյնքան բաժին ունի, որքան և շատերը։ գ). Ուսումնարանի երկրորդ յարկի շինութեան գաղափարը շատ հին է. նորա հիմքն էլ այդպէս է դրուած, որ մի օր վրէն երկրորդ յարկ կառուցուի։ Իսկ խոշոր գումար նուիրողն ու գործը առաջ տանողն է գլխաւորապէս հոգաբարձու պ. Ս. Իզմիրեանցը։ դ). Ղարաջալի գիւղում դպրոց հիմնելու գործն սկսել է, շարունակել է գեղում հայր Ալէքսանոս Աստուածատրեանը։ Դորանում տէր հայրը նոյնքան մասն ունի, որքան և թղթակիցը։ ե). Եթէ պ. Կարապետեանը ժմեան հայր Մկրտումեանի համոզելով է նուիրել ուսումնարանին գրադարան, փառք և պատիւ իրան, բայց վարչութիւնը բացի բերանացի, հաւանացի ծանուցումից ոչինչ տեղեկութիւն չունի, իսկ ուսումնարանն էլ ոչ մի գիրք դեռ չի ստացել։ զ). Գալով միւս բարեփոխումներին, պէտք է ասել, որ եթէ դոքա նորա օրով են եղած, այդ դեռ չէ նշանակում՝ թէ նորա անձնական վաստակներն են։ Այդ տեսակէտով եթէ մի քայլ էլ առաջ գնացինք, հօ մենք բոլոր ժամանակակիցներս այժմեան երևելի գործիչների աջակից կերևայինք, եթէ՝ մանաւանդ նոցա հետ մի որ և է, գէթ ասելու, յարաբերութիւն ենք ունեցել է). Վերջապէս տեղւոյս դպրոցները միշտ վայելել են՝ նոցա վերայ հսկող բարձր հոգևոր իշխանութեան համակրութիւնը և բնականաբար այդ իշխանութիւնն աւելի ճիշտ տեղեկութիւն ունի գործի մասին և աւելի կարող է գնահատել՝ թէ որքան տոկուն և անձնուէր է ամեն մի ծառայողի գործունէութիւնը։ Եւ եթէ այսօր այդ նոյն իշխանութիւնը մի անձնաւորութեան տեղ միւսին է նշանակում աւագ-ուսուցիչ՝ ապա այդ չէ անում առանց օրինաւոր հիմքի, և պարտաւոր էլ չէ ամեն տեղից վերկենողին հաշիւ տալու իւր արածի ու անելիքի մասին, հակառակ սպահանջման թղթակցի։

Վերջացնելով ուսումնարանին վերաբերեալ ասելիքս, թոյլ եմ տալիս ինձ համեստօրէն նկատել հետևեալը.—Ամէն մի բանիմաց անձն՝ այդ թղթակցութիւնը ուշադրութեամբ կարդալուց յետոյ, անկասկած կը հարցնէ. արդեօք ինչ կապ ունի աւագ-ուսուցչութեան հետ մէկի բազմազբաղ և մանաւանդ բազմակողմանի գործունէութիւնը։ Հրապարակական բազմազբաղ և բազմակողմանի գործունէութիւնը կարող է հեշտ միջոց լինել ժողովրդականութիւն վաստակելու ամբոխի մէջ. բայց երբէք չէ կարող կշիռ լինել գնահատելու մէկի աւագ ուսուցչութեան արժանաւորութեանը։ Իսկ ինչ վերաբերում է մի քանի «մեծամեծք» ի կեղծ ու քոռ խաբարբզանութիւնների» ճըշմարտութեանը, թողնում եմ պ. թղթակցի և նրան ներշնչողի խղճի վերայ, որովհետև նոքա մարդիկ են, ու ոչ մի մարդկային բանից՝ ուրեմն և խղճմտանքից զուրկ չեն։

Այս միքանի տողը մենք չէինք գըրելու, սպասելով՝ որ հայր Մկրտումեանը ինքը մի առ մի հերքէ՝ զգալով այդ թղթակցութեան ճշմարտութեան ոտնատակ անելը։ Բայց, աւաղ, սխալուեցանք։

Հոգաբարձութիւնից մինը։

12 օգոստոսի 1893.

Ղզլար.

***

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ԳԱՒԱՌԱՄԱՍՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ

Սարդարապատ գիւղի անունն կրող այս բերրի գաւառամասն գտնւում է Երասխի, Արագածի, Մեծամօրի (Սևջուր) և Իգդիր Երևանեան խճուղու միջև և գրկում է 27 մեծ ու փոքր գիւղեր մօտաւորապէս 2,500 տուն բնակիչներով։ Ոչ մի գաւառամասն Երևանի նահանգում, սորա նման պտղատու չէ. առատօրէն մատակարարում է ցորեն, գարի, կորեկ, հաճար, բամբակ, քնջիթ, վուշ, գերչակ, չալթուկ և կաղամբ։ Այստեղի ցորենն առաջինը կարող է համարուել Երևանի նահանգում։ Հաճարի մշակութեամբ բացառապէս պարապում են Արագածի հովասուն փեշերի վերայ գտնուող Թալին, Մաստարայ և Թալիշ գիւղերը. բրնձի մշակութեամբ, ջրի սակաւութեան պատճառով, պարապում են միայն Արաքսի ափով ընկած Քեալակերլու, Ջուարապատ և Ճահվանոտ գիւղերը։ Ընտիր է այս մասի քնջիթի իւղը, որ բաւականութիւն է տալիս ամբողջ Շիրակին։ Այստեղ այգեգործութիւնը նոր է սկսել մուտ գործել. փորձը ցոյց է տուել, որ այս գաւառամասից ընտիր գինի կարելի է ստանալ։ Այգեգործութեան դանդաղ յառաջ գնալու գլխաւոր պատճառը ջրի սակաւութիւնն է. եղած ջրով հացահատիկները հազիւ են ջրւում, ուր մնաց այգիները։ Չնայելով որ շատ մօտիկից մըմռնչով հոսում է վշտալի Երասխը, սակայն նա էլ կարծես իւր զաւակաց պատժելու համար, մի քանի անգամ տարուայ մէջ քանդում, ոչնչացնում է նոցա բանդերը և կամ փոխում է իւր հունը։ Ջրի սակաւութիւնն է պատճառ, որ Ճահրիար գիւղից մինչև Թալին գիւղը ընկնող ահագին տարածութիւնը, որ հազարաւոր տների ապաստան կարող է լինել, անապատ է ներկայացնում և այնտեղ են ապաւինում քիւրդ աւազակները։

Այս վերջերում Գէչըլուում քանիցս երևացել է մի քիւրդ և գիւղացիներից փող է պահանջել նոցա ջրի տեղ ցոյց տալու, բայց յետոյ իւրեանց էլից վախենալով թագցրել է։ Իմ կարծիքով այս անապատը կը ոռոգուի, երբ փոխուի Ախուրեանի ընթացքը Մաստարայ գիւղի մօտ։

Սարդարապատ, Մօլա-Բայազէտ և Գէչըլու գիւղերը պակաս վնաս չեն կըրում և Արագածից գարնանը հոսող հեղեղներից. դեռ անցեալ տարի այս գիւղերի դաշտերը մի կատարեալ լիճ էին ներկայացնում, սորա հետևանքները ուշ կը կը մոռացուին։ Այս չարիքի առաջ միայն Սարդարապատից Մեծամօր մի մեծ ջրանցք փորելով կառնուի։

Ինչպէս ասացի այս գաւառամասում ապրում են 2500 տուն բնակիչներ, որոնք հետևեալ ազգութիւններից են կազմուած 1) Չօբանքարաներ թուով 23 տուն, կրօնով մահմեդական. գաղթել են հին-Նախիջևանի մօտի Մեծ-Չօբանքարայ գիւղից. ապրում են Մեծամօրի ակունքների մօտ և պարապում են խաշնարածութեամբ և ուղղապանութեամբ։ Ամառուայ անտանելի շոգերի ժամանակ սոքա Արագածի քաղցրաշունչ օդն են ծծում։ 2) Քուրդ Ղարաչիներ, թուով 19 տուն, ապրում են Ղարադալայի (Երուանդակերտ) մօտ Արաքսի ափին այրերի մէջ. սոքա բացի իրենց յատուկ արհեստից—ղարաչութիւնից պարապում են և որսորդութեամբ։ Ամառուան տաք օրերը սոցա դէպի Արագած են հալածում։ 3) Քրդեր, մօտաւորապէս 100 տուն. ապրում են Արաքսի ընթացքով մինչև խըրճուղին, պարապում են խաշնարածութեամբ և անասնապահութեամբ. չմոռանամ ասել, որ այս գաւառամասում գործածուող բոլոր գորգերն ու կապերտները գործում է քիւրդ կինը, որ իւր ժրաջանութեամբ շատ բարձր է իւր աշխատանքի անընդունակ ամուսնուց. երկրագործութիւնը գտնւում է գլխաւորապէս հայերի ձեռքում։ Վերջիններս ազգաբնակութեան կէսն են կազմում։

Դժուար թէ Երևանի նահանգում մի այլ գաւառամասն սորա նման աղքատ լինի ուսումնարաններով. ժողովրդեան 13% հազիւ գրագէտ է, իսկ իգական սեռից հինգ տիկին՝ իրենց անունը գրել գիտեն։ Ժողովուրդը բաւականանում է միայն մէկ միդասեան ծխական և մէկ արքունի ուսումնարաններով. Սրանից առաջինը, որ գտնւում է Գէչըլուում, անունով միայն գոյութիւն ունի։ Աղբիւրները միանգամայն անկանոն, ուսումնական մասը ողորմելի վիճակի մէջ. դպրոցական շէնքը միանգամայն անյարմար։ Չը նայելով որ դպրոցի եկամուտը բաւական է նորան ապահովացնելու, սակայն դեռ մինչ օրս հեծում է 400 ռուբլի պարտքի տակ։ Սորա պատճառը նախկին հոգաբարձութեան անտարբերութիւնն է եղել մասամբ, քանիցս հոգաբարձութիւնը դիմելով Բագուայ մարդասիրական ընկերութեանը, նորա օժանդակութիւնը հայցելով և պատասխան է ստացել սպասելու, մինչև այսօր էլ սպասում է։ Տարւոյս յունիսին արժանապատիւ տեսուչը այցելելով ուսումնարան նուիրեց նորան 10 ռ. և խոստացաւ միջնորդել Բարեգործական Ընկերութեան առջև 50 ռ. նպաստ տալու։ Անցեալ ուսումնական տարուայ սկզբին Մօլա-Բայազէտ գիւղում գործակալ Թադէոս քահանայի նախաձեռնութեամբ բացուեց միդասեան մի ուսումնարան, բայց նորա գոյութիւնը եօթնօրեայ եղաւ, շնորհիւ գմտէք ում—գաղտնիք պահէք, ծխատէր Գէորգ քահանայի, որ գիւղական ժողովներում քարոզում էր փակել ուսումնարանները, որովհետև նորանոր ծախսեր կը բարդուին ժողովրդի վերայ. ոչ ոք նորա բերանը չը փակեց, այլ ուսումնարանը փակուեց։ Այսօր Մօլա-Բայազէտի 500-ի չափ անմեղ մանուկները կրթւում են փողոցներում։

Սրանից ոչ հեռու Ճահրիար գիւղում գերազնիւ Ճահխաթունեան եղբայրները 1884 շքով բացին «Երուանդեան» ուսումնարանը, սակայն ինձ անյայտ պատճառներով սա ևս փակուեցաւ և փակ է մինչև օրս։ Մի միդասեան ուսումնարան սրանից մի քանի տարի առաջ գոյութիւն ունէր Ղուրդուղուլի գիւղում, ուր այժմ արքունական ուսումնարանն է. սակայն այսօր այնտեղ այցելուն հանդիսատես է լինում առաստաղից կախուած գերաններին։ Այսպիսով ամբողջ գաւառամասն ունեցել է ծխական չորս ուսումնարաններ, որոնցից մէկը միայն գոյութիւն ունի, այն էլ մազէ կարմնջի վերայ է։ Այն ինչ կարելի է հինգ միանգամայն կանոնաւոր և ապահովուած ուսումնարան պահել հետևեալ տեղերում։

1) Միդասեան երկսեռ ուսումնարաններ Թալին գիւղում շրջակայ գիւղօրէից համար՝ աղբիւրներ յատկացնելով եկեղեցական փողերի %-ը, պսակներից և մըկրտութիւններից եղած նուէրները և ի հարկէ աշակերտաց թոշակը։ Յայտնի է որ յիշատակաց արժանի Գէորգ IV-ը արգելեց մասնաւոր տներն ուխտատեղի դարձնել և նոցա մէջ եղած ս. գրքերը կամ մասունքները դնելով եկեղեցիներում, եկամուտը յատկացրեց ուսումնարաններին. սակայն Թալինի գործակալն ունէ տարեկան 700 ռ. եկամուտ մի աւետարանից, որ պահում է իւր տանը և Հոգևոր իշխանութեանն անյայտ է այս։ Երկրորդ միդասեանը կարելի է հիմնել Ճահրեարում, ուր կը յաճախեն և Գաւակերիի ու Ջուարապատի մանուկները։ Երրորդը Ուզունօբադ գիւղում, ուր կերթեեկեն Ղուրդուղուլու, Թափադիպիի և Ղուզիգմոանի երեխայքը։ Չորրորդը Մարագայ գիւղում, ուր կերթեեկեն և Էվչիլար, Զիպուղուխչի և Արտաշար գիւղերի մանուկները, իսկ հինգերորդ երկդասեան կեդրոնական ուսումնարանը Գէչըլուում, Մօլա Բայազէտ և Սարդարապատ գիւղերի օժանդակութեամբ, ուր ուսման ընթացքը կը շարունակեն և վերը յիշած ուսումնարանների աշակերտները։ Միանալու յարմարութիւնը յաջող կը լինի գաւառամասում. որովհետև գիւղերն այստեղ միմեանց մօտ են։ Ժամանակ է յիշած գիւղերի վերայ լուրջ ուշադրութիւն դարձնելու։ Հայր տեսչի ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում այս մասին. սակայն աւելի մեծ գործ ծխական քահանաները կը կատարեն. հարկաւոր է յիշել «մինչդեռ ժամանակս ի ձեռս է գործեսցուք զբարիս»։

Ցոլոք Ստոյկեանց.

13 օգոստոս Գէչըլու.

***

ԿԱՐԳԱԴՐԻՉ ՄԱՍՆԱԽՈՒՄԲ

Ուրբաթ երեկոյեան առաջնորդարանի ներքին յարկում կոնսիստորիայի նախագահ Անանիա վարդապետի ատենապետութեամբ կայացաւ

«Կեցցէ հայրենիքի կրտսեր զաւակը, կեցցէ Ֆրանսիան, կեցցէ Պագանոն, կեցցէ»... Վերստին լսուեցաւ և թնդաց մեր սեղանատուն—հովանոցը, որին դարձեալ ձայնակցեցին և ուժգնապէս արձագանք տուին ամեն կողմից։

Իսկոյն ամեն մէկս հանեցինք մեր յուշատետրը և գրեցինք մէջը նորա անունն ու տիտղոսը միշտ այնպէս, ինչպէս ինքն ասաց մեզ՝ աւելացնելով մեզանից մի քանի շատ համառօտ ծանօթութիւններ ևս։

Ո՞վ էր արդեօք և ինչ էր արել այս երիտասարդ տղամարդը։—Ահա թէ ինչ պատմեց մեզ այդ մասին, ինչպէս վերև ասացի, մեր ազնիւ ու անդրանիկ ընկեր Փիւպօնը՝ առաջ քան թէ մենք, ուսանող-ընկերներս ճաշի կը նստէինք Սէն-Կլուի հիւրանոցի այն ծառազարդ հովանոցում։

«Անշուշտ յայտնի է ձեզ, իմ սիրելի բարեկամներ, պատմում էր պարոն Փիւպօնը եռանդուն ձայնով, որ օրից մօտ երեք տարի առաջ՝ 1870 սոսկալի թուականի նոյեմբեր ամսին պրուսացիները, արդէն ամեն կողմից պաշարելով մեզ՝ սկսեցին ռմբակոծել մեր գեղեցիկ Փարիզը։ Այստեղ ես և՛ որպէս համալսարանի բժշկական բաժնի ուսանող, իմ պարտաւորութիւնն էի կատարում՝ ծառայելով մայրաքաղաքը պաշտպանող զօրագնդի մէջ վիրաբոյժ-դօքտորի օգնականի պաշտօնով։ Այդ ամսի տասներկուսին Փարիզում մի ուրախալի լուր տարածեցին, որ փոքր ինչ սիրտ տուեց պաշարուած ժողովրդին և կրկին կենդանացրեց մեր թշնամու դէմ պատերազմողների ոգևորութիւնը։—Առաւօտեան՝ մօտ տասը ժամին, լուսանկար հնաբողներից մէկի՝ հանգուցեալ Նիէպսի անունը կրող մի օդապարիկ, որի մէջ նստած էին չորս հոգի օդաչու ճանապարհորդներ, սկսեց բարձրանալ պաշարեալ մայրաքաղաքի խանձուած օդում և դիմել դէպի այն գաւառների կողմը, որոնք արշաւող-յափըշտակիչ գերմանացի անթիւ զօրքից ազատ էին մնացած։ Օդապարիկը տանելով Փարիզից երկու պարկ ծրարած նամակներ ու թղթեր՝ նոր լուրեր ու տեղեկութիւններ պիտի հաղորդէր այդ գաւառներին»։

«Նախընթաց օրը՝ այսինքն նոյեմբերի տասնումէկին, երեկոյեան ժամին փոստային վարչութեան պ. վերատեսուչը իւր մօտ հրաւիրեց իրանց անվեհերութեամբ յայտնի եղած մի քանի քաջ նաւաստի-զինուորներ, որոնք այդ ժամանակ կազմում էին մայրաքաղաքիս օդաչու նաւորդների խումբը։ Վերատեսուչ պարոնը՝ մի երկու խօսքով հասկացնելով դոցա բանի էութիւնը, ասաց՝ թէ երբ «Նիէպս» օդապարիկով կը բարձրանաք բաւականին վեր, պէտք է լաւ աշխատէք, որ Փարիզը պաշարող բազմաթիւ պրուսացի զօրքի վրայից կարողանաք թռչել-փախչել և տանէք, հասցնէք նամակատան ձեզ յանձնած այս աւանդը «Ազգային պաշտպանութեան կառավարութեան» ձեռքը Տուր քաղաքում»։

«Բացի այդ նամակներից ու թղթերից, որ ամենամանր գրերով ընդօրինակուած էին շատ նուրբ թաղանթների վրայ՝ օդապարիկում ունէին դոքա և այն անհրաժեշտ մանրացոյց գործիքները, որոնցով միայն կարելի էր կարդալ և մեկնել այդ ուղարկելի մանրագրերի միտքն ու բովանդակութիւնը»։

«Այն երեկոյեան պ. վերատեսչի մօտ ժողովուած այդ օդաչու նաւորդների մէջ աչքի էր ընկնում մանաւանդ մի երիտասարդ մարդ՝ հազիւ քսանումէկ տարեկան աշխոյժ հասակի, որի քաջասրտութիւնն ու խոհեմութիւնը իսկոյն գրաւեցին վերատեսչի խելացի ուշադրութիւնը։—Դա մեր Պագանոն էր։ Անմիջապէս նա սորան յանձնեց այն երկու պարկ նամակներն ու թղթերը՝ իրանց լուսաբանելու յատուկ գործիքներով, և միւս օրը, ինչպէս ասեցի, նոյեմբերի տասներկուսին, «Նիէպսը» սկսեց արդէն բարձրանալ Փարիզից։ Պագանոնին ուղեկից էին պարոն Դագրոն և սորա փեսան, որոնք այն մանրացոյց գործիքների միջնորդութեամբ պիտի մեկնէին իւր տեղում «Նիէպսին» աւանդած մանրագիր գրուածների կարդալու գաղտնիքը։ Բացի սրանցից օդապարիկում կար և մի չորրորդ անձն, որ նամակատան վարչութեան պաշտօնեայ էր։ «Նիէպսը» դեռ սլացաւ դէպի վեր՝ մօտ երկու հազար մէտր բարձրութիւն անցնելով, և ապա՝ ձախողակի մի դիպուածով, վայր ընկաւ դժբաղդաբար Նօժան-լը-Վիտրի աւանից ոչ հեռու՝ հէնց պրուսական զօրքի շարքերին մօտիկ»։

«Այստեղ մեր քաջասիրտ օդաչու նաւորդները առանց այլևայլութեան թողին իրանց օդապարիկը գերմանացիներին և իրանք՝ կարկտի պէս տեղացող թշնամու գնդակների հարուածների միջից վազելով, անցան, փախան և ապաւինեցան մօտակայ մի անտառում։ Աւելորդ է ասել որ յանձն առած աւանդը իրանց անձերից էլ աւելի վեր դասելով՝ տարան, փախցրին իրանց հետ և այդ կերպով գրեթէ ազատուցան պրուսացի զինուորների անխնայ հալածանքներից։ Ասում եմ գրեթէ, որովհետև դեռ բոլորովին չէին հեռացնել դոքա թշնամու զօրքի բազմաթիւ շարքերից». . .

«Հինգերորդ օրը՝ նոյեմբերի տասնուվեցին, Տուր քաղաքի փոստ-հեռագրական գործակալ պարոն Ֆլօկոնին ներկայացաւ մեր անվեհեր Պագանօն, որ գիւղացու զգեստով ծըպտուած, կարողացել էր խուսափել պրուսացիների չարակն աչքերից և գիշեր-ցերեկ մանգալով՝ եկել, հասել էր իւր նպատակին»։

—«Պարոն գործակալ, ասաց նա՝ հանգամանօրէն իրանց ձախողակի ճանապարհորդութիւնը պատմելուց յետոյ, ահաւասիկ այն թղթերն ու նամակները, որ Փարիզից ենք բերում... Եւ մի փոքր յետոյ՝ յոգնած աչքերը արտասուքով լցուած, շարունակեց նա յուզուած ձայնով՝... «ճանապարհին պատահեցաւ մեզ մեր հայրենակից մի սպայ, որ ինձ յանձնեց ահա այս դրօշակը այստեղ բերելու»... Այս ասելով հանեց նա իսկոյն իւր փոխառած զգեստի տակից ֆրանսիական երեք գոյնի մի դրօշակ և տուեց գործակալի ձեռքը։ Սա չափազանց զգացուած՝ ուրախ ու զարմացած սրտով, ջերմագին գրկեց Պագանօնին և եղբայրական սիրոյ մի անուշ համբոյր դրօշմեց նորա ճակատին»...

—«Այժմ ինչ պէտք է անեմ, պարոն Ֆլօկոն, հարցրեց սորան գործունէութեան համար միշտ պատրաստ երիտասարդ հայրենասէրը»։

—«Այժմ, սիրելիս, պատասխանեց գործակալ Փլօկոն, այժմ որովհետև դու ես մեզ կը կարող ես օգնալ, վերադառնալ Փարիզ, ձեր նահանգ—ընկերների միանալ, ընդտեւաբար և կը մնաք մեզ մօտ մեր փոստային վարչութեան մէջ ծառայելու համար»...

«Այդ անմոռանալի ժամանակից սկսած մինչև—դիւնոր Պագանոն մտաւ փոստային վարչութեան ծառայութեան մէջ և ստացաւ հասարակ նամակատարի մի պաշտօն, որ և ներկայումս էլ շարունակում է նա գործ և նախանձուն կերպով»...

Այսպէս վերջացրեց մեր բարեկամ և ընկեր Վիկտոր Փիւպոն իւր հետաքրքիր խօսակցութիւնը քաջ նամակաբեր Պագանոնի մասին, ինչպէս ասացի, 1873 թուականի օգոստոս ամսի մի կիրակի օր, Սէն-Կլուի հիւրանոցի այն ծառազարդ հովանոցում։ Այսօր քան տարուց յետոյ կարդալով այդ սահմրէ Փարիզի նըշանաւոր լրագրոց—բանաւէրներից մէկի՝ պարոն Պիրիլ Փիրի փոքրիկ յօդուածը, սիրով մտաբերում եմ մեր անբաժան ընկեր Փիւպոնի պատմածները, որ և մասամբ լրացնում եմ այստեղից։

այն ժողովը, որ պէտք է մի «կարգադրիչ մասնախումբ» ընտրէր նորին Վեհափառութեան Թիֆլիզում ընդունելու պատրաստութիւններն տեսնելու համար։

Մենք ներկայ րոպէին նպատակայարմար չենք գտնում այդ նիւթի մանրամասնութիւններն առաջ բերելու, որոնք այնքան բնորոշ են մեր գործերի և գործիչների համար։ Աւելորդ ենք համարում այդ անելու մանաւանդ այն պատճառով, որ չընայելով «քուէարկութեանց» սիրահարների աններդաշնակ աղաղակներին, համախոհական խառնաշփոթ ընդմիջումներին և զանազան կատակերգողների կեղծաւոր սխրագործութեանց- Թիֆլիզ քաղաքի արժանապատւութիւնը այս անգամ պահպանուած մնաց։ Ընտրուեցան- և այն առանց քուէարկութեան—այնպիսի արժանաւոր անձինք, որոնք միանգամայն համապատասխանում են այս կարգադրիչ մասնախմբի անդամ լինելու պատուին։

Ընտրուել են. գեներալ-լէյտենանտ Խօջամինասեան, կայսերակ. պալատի սենեկապետ իշխ. Նիկողայոս Արղութեան, իշխ. Պօղոս Արղութեան, իսկ. պետ. խորհրդական Յովհաննէս Խատիսեան, Աղէքսանդր Անանեան, առաջին կարգի վաճառականներ Կարապետ աղա Մութաֆեան, Գէորգ Բալանդուրեան և Գէորգ Յակոբեան, փոխադարձ վարկի կառավարիչ Գրիգոր Ադելխանեան, առևտրական բանկի տնօրէն Գրիգոր Ճահբուդաղեան, մեշչանների աւագ պ. Աբրահամեան, բժիշկ Նաւասարդեան և նախկին նոտար Բալայբեգ Մելիք-Ղարաքօղեան։

Այս մասնախումբը դրամական ժողովարարութիւն, ընդունելութեան կարգադրութիւններ պէտք է անէ, վերջապէս թէ իր միջից թէ իրենից դուրս պատուաւոր անձնաւորութիւններից մի պատգամաւորութիւն ընտրէ Նորին Վեհափառութեանը Բաթումում դիմաւորելու և Թիֆլիզ ուղեկցելու համար։

⁂

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են.

«Ուսումնական տարին սկսուելու մօտ է, մի քանի օրից, այն է՝ օգոստոսի 25-ից կանոնադրութեան համաձայն պէտք է աշակերտների ընդունելութիւնը և վերաքննութիւնները կատարուին, այն ինչ տեղիս դպրոցների ուսուցչական խումբը կազմակերպուած չէ։ Մինչև այժմ դեռ յայտնի չէ՝ մնում է Կարապետեան դպրոցի նախկին աւագ ուսուցիչը իւր պաշտօնում թէ ոչ։ Ի՞նչ է շինում հոգաբարձութիւնը, ինչո՞ւ օր առաջ ուսուցչական խմբի կազմակերպութեան մասին չի հոգում։ Եթէ հոգաբարձութիւնը այսուհետև անմիջապէս չձեռնակի ուսուցչական խմբի կազմակերպութեանը, եթէ նա նոյն անհոգութեամբ վերաբերուելու լինի գործին, որպիսի անհոգութեամբ մինչև այժմ է վերաբերուել, այն ժամանակ մեր դպրոցների դռները շատ ուշ կը բացուին աշակերտների առջև, և նրանք ստիպուած կը լինին աննպատակ թափառելու փողոցներում։ Հրաւիրում ենք այս մասին հ. թեմական տեսչի ուշադրութիւնը։

⁂

Փոստային և հեռագրական գլխաւոր վարչութեան նախաձեռնութեամբ շուտով երկաթուղիների բոլոր կայարաններում տէրութիւնը կը ծախէ փոստադրոշմներ, ծրարներ եւ մուրհակի թղթադրոշմներ։

⁂

Վրացերէն «Իւերիա» լրագիրն հաղորդում է, որ Սենաքի գաւառում այժմ մեծ երկիւղ է տիրում խոլերայի պատճառով։ Մարտուիլ գիւղում այնքան մեծ է երկիւղը խոլերայից, որ հիւանդներին ամենևին չեն մօտենում, այսպէս Միխայիլ Բոչալաւա անունով մէկ մարդու, որ մեռել էր խոլէրայից, դիակը, մնաց անթաղ երկար ժամանակ և վերջը շները կերան։

⁂

Ղարսի զինուորական նահանգապետը խնդիր է յարուցել բժիշկների թիւն աւելացնելու մասին Ղարսի շրջանում։

⁂

ՕՐ. ՊԱՊԱՅԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Օր. Պապայեանի նուագների տպաւորութեան ներքոյ գրում եմ քանի մի խօսք, թէև «Արձագանքը» արդէն յայտնել է այդ շնորհալի երգչուհու մասին իր գովեստները։

Այս երեկոյ, հինգշաբթի, օգոստոսի 19-ին, կայացաւ տաղանդաւոր արուեստագէտի նուագահանդէսը, որ նրա կատարեալ յաղթանակն էր։ Դահլիճը—այո, լի չէր, սակայն ի՞նչ փոյթ, չէ՞ որ սակաւաթիւ, բայց ընտիր հասարակութեան ծափահարութեան դղրդոցը մոռացնել էր տալիս, որ [illegible] շատ տեղ կար։ Այս տարի Բորժոմում մատներով կարելի է համարել հայ ընտանիքներ, նմանապէս այլազգիների ընտիր, երաժշտասէր հասարակութիւն, դրանով իսկ կարելի է մեկնել, թէ ինչու նուագահանդէսի դահլիճը ծայրէ ի ծայր լի չէր, մանաւանդ տեղերի գներն էլ շատ բարձր էին։

Անկարելի է նկարագրել այն հիացումը, այն ոգևորութիւնը, որ տիրեց ամենին շնորհալի երգչուհու նուագները լսելիս։ Bis-երին վերջ չը կար և տաղանդաւոր երգչուհին—արուեստագէտներին յատուկ պարզութեամբ անմիջապէս կատարում էր ոգևորուած հասարակութեան պահանջը։

Օրիորդն ունի չափից դուրս դուրեկան, համակրելի ձայն. լաւ դպրոց. հիանալի առոգանութիւն, նուրբ հասկացողութիւն բոլոր նուագների, մեծ ճաշակ, պարզութիւն, երաժշտականութիւն, պօէզիայ— արդեօք այդ ամենը կարող է չը գրաւել բոլորին նաև ամենախիստ պահանջողին։ Գունօի «La reine de Saba», Ռուբինշտէյնի «Գիւեր»—որ միանգամայն հիացրեց, Դաւիդովի «Իվուշկա» և Թօղ ինձ», Տօստի «Jdeal», Տրաւիատա և այլն և այլն. այդ ամենը օրիորդը երգում էր այնպիսի արտայայտութեամբ, որ միայն կարելի է զարմանալ, թէ ինչպէս այդ դեռահաս արուեստագէտը ամփոփում է իր մէջ այնչափ զգացմունք՝ թախիծ նազելութիւն, սիրոյ ոգևորութիւն, տանջանքներ և այլն և այլն։ Բոլոր նուագները նա արտայայտում է նուրբ հասկացողութեամբ, ըմբռնում է բնագրի և երաժշտութեան ոգին ու միտքը. ահաւասիկ նրա գլխաւոր արժանաւորութիւնը։ Այդ բոլոր յատկութիւնները ապացոյց են, որ նա աչքի ընկնող օպերային երգչուհի է լինելու։

Ի՞նչ ասել կուզի, որ երիտասարդ արուեստագէտը ունի փայլուն ապագայ—և իր հայրենիքի պայծառ աստղերից մէկը կը լինի երաժշտական ասպարէզում։

Պէտք է աւելացնել, որ օրիորդը հագնւում է ճաշակով, ունի շնորհալի ձևեր, որ օպերային երգչուհու համար նշանակութիւնից զուրկ չէ։

Z.

Օգոստոսի 19
Բորժոմ

⁂

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԽՕԼԵՐԱՅԻ ՄԱՍԻՆ.

Խօլերան Թիֆլիզում.

Յուլիսի 27-ից մինչև օգոստոսի 20-ը։

Հիւանդացել են 66 մարդ.
Մեռել են 39 »
Առողջացել են 13 »

320-ն օգոստոսի խօլերայով հիւանդներ կային,

Միխայէլեան հիւանդանոցում 8 մարդ
Երկաթուղու հիւանդանոցում 1 »
Զինուորական հիւանդանոցում 5 »

Օգոստ. 19-ին հիւանդացել են.

1) Նիկոլայ Կուզմինսկի (Լօռու-Մելիքեան փողոց, Փոստատուն).
2) Մանուկ Առաքելեան — Վանքի մեծ փողոց։
3) Մոյսէեւ—զինուոր։
4) Պրասկովեա Պօլէտաեւսկայա—Նաւթլուղ։

Մեռած. Ոսկի Ղուկասեան.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ.— Եւրոպական լրագիրները հաղորդում են, որ Տաճկական-Հայաստանում նոր անկարգութիւններ են ծագել։ Վանի, Կարնոյ և Սղերդի վիլայէթներում լաւ զինուորուած ապըստամբների խմբեր են երևացել, այս խմբերից մէկը յարձակուել է մինչև անգամ մի փոքրիկ տաճկական քաղաքի վրայ, կողոպտել է տէրութեան գանձարանը, յափշտակելով 7000 տաճկական լիրա։ Կ. Պօլսից հրաման է ստացուած մի քանի քրդական հեծելազնդեր ուղարկել անկարգութեանց տեղը։

——

ՉԵՐՆՕԳՕՐԻԱ—Արդէն բաւական ժամանակ է անցել այն օրից, երբ Նիկողայոս իշխանը համաձայնութիւն կայացրեց պապի հետ, որի զօրութեամբ Չերնօգօրիայում ապրող հինգ հազար կաթոլիկները հին-սլաւոնական լեզուով պէտք է կատարէին իրանց ժամերգութիւնը։ Չերնօգօրիայի կաթոլիկ ազգաբնակութիւնը կազմում է տասնեօթն համայնք, որոնցից ըստ ազգութեան միայն չորսն են սլաւոնացիք, իսկ մնացածները ալբանացիներ են։ Չերնօգօրիայի համար այս միջոցը կարեւոր էր և այն տեսակէտից, որ դա պիտի նպաստէր ալբանական ազգաբնակութեան ձուլման իշխանութեան մէջ տիրապետող սերբիական տարրի հետ։ Բայց նա ունի և աւելի ընդարձակ՝ համասլաւական նշանակութիւն։ Ի լրումն նորերումս հաղորդած լրագրական տեղեկութեան՝ Չերնօգօրցի կաթոլիկների մէջ վերջապէս սլաւոնական ժամերգութիւն մտցնելու վերաբերութեամբ «Münchener Allgemeine Zeizung» լրագիրը հետաքրքրական տեղեկութիւններ է հաղորդում այն անհամաձայնութեանց մասին, որոնք տեղի ունեցան կաթոլիկ առաջնորդող շրջաններում, յառաջ քան պապը խնդրին վախճանական վճիռ կըտար։ Սլաւոնական ժամերգութիւն մտցնելու գլխաւոր գործողը այս անգամ էլ սլաւոնական նոյն հաչակաւոր հայրենասէրն էր՝ Խրվաթիայի եպիսկոպոս Շտրոսմայերը, որ իւր կողմը գրաւեց պապական վարչութեան ստատըս-սէկրէտար կարդինալ Ռամպօլլին։ Միւս կողմից սլաւոնական ժամերգութեան գլխաւոր հակառակորդը համարւում էր յայտնի կարդինալ Լէդօխովսկին, որի ջանքերի շնորհիւ յետաձգուեցաւ Հռովմ տպած սլաւոնական աստուածպաշտութեան գրքերի Չէրնօգօրիայ ուղարկելը։

——

ՖՐԱՆՍԻԱ. - Արիւնահեղ կռիւ է տեղի ունեցել Ֆրանսիայի Ռուբէ քաղաքում ընկերավար (սօսիալիստ) ժիւլ Գեդի ընտրութեան առթիւ։ Այսպէս կոչուած միջազգային կուսակցութեան (որոնք հայրենիք չեն ճանաչում) անդամները շրջում էին փողոցներով և գոչում. «կորչի՜ հայրենիքը»։ Իսկ հայրենասէրները դրա հակառակ գոչում էին. «կեցցէ՜ հայրենիքը, կեցցէ՜ Ֆրանսիան»։ Գործաւորներից մէկին—Վանդերբէրգին- շրջապատեցին Գեդի կուսակիցները և սպառնացին ջարդել։ Երկիւղից հանեց նա իւր ատրճանակն և մի քանի անգամ կրակեց, որով Գեդի կուսակիցներից մէկին սպանեց, իսկ մի ուրիշին վիրաւորեց։ Վանդերբերգին ձերբակալեցին։ Բայց խառնակութիւնը աւելացաւ։ Հայրենասէրներից մէկին Գեդի մարդիկն հալածում էին, ուստի նա մտաւ մի ճաշարան, ուր հասան նրա յետևից և պատառ-պատառ արին։ Բազմաթիւ ձերբակալումներ են տեղի ունեցել։

—«Journal des Débats» թերթի հաշուով Ֆրանսիական նորընտիր պատգամաւորները այսպէս են բաժանվում ըստ կուսակցութեանց։

Աջակողմը պահպանում է 47 տեղ, ստանում է մի նոր տեղ և կորցնում 38։ Միաբանածները (ralliès) պահում են 13 տեղ, ստանում են երկու նոր տեղ, կորցնում են 13 տեղ։

Ազատականները կամ չափաւոր հասարակապետականները պահում են 67 տեղ, ստանում են նոր 32 տեղ և կորցնում են 3։

Հասարակապետականները պահում են 97 տեղ, ստանում են նոր 23 տեղ, կորցնում են 10։

Արմատականները և ընկերավարները պահում են 85 տեղ, ստանում են 19, կորցնում են 7։

Բուլանժականներն ու վերաքննականները պահում են 6 տեղ, ոչ մի նոր տեղ չեն ստանում և կորցնում են 6։

Կրկնաքուէարկութիւններից սպասում են. 3 յօգուտ աջակողմեան, 13 յօգուտ միաբանուածների, 30 յօգուտ չափաւոր հասարակապետականների, 39 յօգուտ հասարակապետականների, 54 յօգուտ արմատականների կամ ընկերավարների, 5 յօգուտ բուլանժականների։

«Agence Havas» տուել է ընտրութիւնների հետևեալ ցուցակը.

Հասարակապետականներ	312
Արմատականներ և ընկերավարներ	30
Միաբանուածներ	12
Յետադէմներ	56
Կրկնաքուէարկութիւններ	155

Հասարակապետականները վաստակել են 63 տեղ։

——

ԲՈՒԼՂԱՐԻԱ. —Բուլղարական «Կառավարչական Համբաւաբերը» հրատարակել 185 յանցագործների անունները, որոնց երկրի իշխան Ֆերդինանդ Կոբուրգացին ներումն է տուել ի շնորհս իւր կնոջ, Պարմայի իշխանուհուն։ Բուլղարական «Թարոտնիկ» լրագիրը, որ բերան է Ստամբուլովին ընդդիմադիր նոր կուսակցութեան, այս ներման առթիւ ասում է.

«Դժբախտաբար մենք այդ ներման արժանացածների մէջ չենք տեսնում և ոչ մի քաղաքական յանցաւոր, որ իրաւի թէ անիրաւի բանտարկուած է։ Ներման արժանացել են գողեր, աւազակներ, մարդասպաններ, խառնակեացներ, անառակներ, կեղծողներ և այլն բայց և ոչ մէկը այն անձինքներից, որոնց մեղքն է Ստամբուլովից և ընկ. այլ կերպ մտածելը։ Եւրոպայում մինչև անգամ զարմացել են այս ներման վրայ, որին աւելի հասարակ յանցագործներն են արժանացել քան թէ քաղաքականները։

——

«Journal des Débats»-ին հեռագրում են օգոստոսի 9-ից, որ խուզարկութիւններ են տեղի ունեցել չեխական ազգային կուսակցութեան նշանաւոր անձանց մօտ։ «Prokove Listy» թերթի խմբագիր Անտոնիոս Վեսեօլիյ ձերբակալուած է և մեղադրւում է իբրև տէրութեան դաւաճան։ Նրա հետ միասին ձերբակալուածին նրա երեք աշխատակիցները։ Լրագրի տպարանում գտնուած են բազմաթիւ յեղափոխական տետրակներ։

——

ԻՏԱԼԻԱ. — Հռովմից ստացուած թերթերը նկարագրում են այն ցոյցերը, որ տեղի են ունեցել այնտեղ Էգ-Մորտէում եղած խառնակութիւնների առթիւ։ Այս ցոյցերը կատարուել են չորս երեկոյ հետզհետէ, սկսած օգոստոսի 19—22։ Ցոյցերը սկսուեցան քաղաքի կենդրոնից, Կոլոննա հրապարակից և ուղղուեցան դէպի ֆրանսիական դեսպանատունը (pallazo Farnese), Վիլլա Մէդիչի, ուր ֆրանսիական գեղարուեստից ճեմարանն է, դէպի ֆրանսիական սեմինարին և իտալական արտաքին գործոց նախարարութիւնը։ Ցոյց անողներն էին փոքր խանութպանները, դպրոցական աշակերտները, փողոցի տղայք և խառնիճաղանճ ամբոխը։ Ցոյցին մասնակցում էին թէ հասարակապետականներ և թէ ռամկավարներ, որ աղաղակում էին. «Կորչի՜ եռապետութիւնը, կորչի՜ աւստրիական գնդապետը»,—և բողոքում էին ընդդէմ Ֆրանսիացոց աւարքների։ Սրա հետևանքն էր մանր կռիւներ ցոյց անողների միջև զանազան տեղերում։

Ամենամեծ չփոթը տեղի ունեցաւ 21 օգ. երեկոյեան 1,000 մարդուց բաղկացած ցոյց անողների խումբն սկսաւ դիմել դէպի Ֆրանսիացոց դեսպանատունը։ Դեսպանատան շրջակայքում հսկում էին զինուորները, բայց դրանք չկարողացան

Այնուհետև Պագանօն շարունակել է կատարել իւր համեստ պաշտօնը՝ մի և նոյն ժամանակ խիստ օգտակար անձն հանդիսանալով իւր ծառայակից եղբայրներին։—Ներկայ տողերիս գրող յօդուածագիրս 1883 ին՝ երկրորդ անգամ Փարիզ գտնուած ժամանակս, երբ կրկին հիւրասիրւում էի այդ ազատասէր համաշխարհային մայրաքաղաքում՝ դարձեալ աչքս էր ընկնում ծանօթ Պագանօի անունը, որ ստորագրուած էր մի լրագրի տակ՝ որպէս հրատարակիչ այդ թերթի։ Արդարև երկու տարի առաջ՝ 1881 ին Փարիզում նա հիմնել էր յատկապէս իւր ծառայակիցների համար «Factur des postes»՝ այսինքն «Փոստատան նամակաբեր» վերնագրով մի հրատարակութիւն։ Ինքը այդ թերթի հրատարակչի անունը կրելով՝ խմբագրութիւնը համեստաբար յանձնել էր իրանից գրականապէս շատ աւելի հմուտ անձանց ձեռքը, որոնք՝ յաջողութեամբ առաջ տանելով գործը, փոստատան մեծ ու փոքր ծառայողների ընդհանուր համակրութիւնը կարողացան գրաւել դէպի այդ լրագիրը։ Բայց թէ «հայրենիքի կրտսեր զաւակը» ինչպէս ինքն իրան անուանեց Պագանօն, իւր արդիւնաւոր գործունէութեամբ հետզհետէ և մանաւանդ վերջին տարիները որպիսի օգտակար և պտղաբեր ծառայութիւններ է մատուցել իւր պաշտօնակից անձանց և առաւելապէս սոցա ընտանիքներին՝ այս մասին թող խօսէ հիմայ պարոն Թովմայ Գրիմը։ Ահա թէ ինչ էր ասում անցեալ օրը այս անուանի բանասէրը իւր փոքրիկ ու սիրուն յօդուածում. . .

«Թէպէտ քաջ նաւաստի— զինուոր Պագանօի զարգացումն չէր թոյլ տալիս իրան, որ փոստատան հասարակ նամակաբերի պաշտօնից աւելի բարձր տեղ ստանալ ինքը, սակայն նորա կատարած գործերը ակներև վկայում են, թէ նա իւր կրծքում առաքեալի մի վսեմ սիրտ էր կրում։—Մեր վերջին 1870—71 աղետաբեր պատերազմից մի քանի տարի անցնելուց յետոյ, նա սկսեց նուիրել իւր բոլոր ջանքերը խաղաղութեան գործին՝ ձեռնամուխ լինելով իւր ծառայակիցների վիճակը բարելաւելուն։ Այս նպատակով էր, որ նա մտածեց նախ կազմակերպել իրանց մէջ փոխադարձ օգնութեան մի ընկերութիւն և ապա հիմնել թէ օժանդակ և թէ հանգստեան թոշակատու գանձարաններ, որոնք նշանակուած պիտի լինէին յատկապէս փոստ-հեռագրական վարչութեան կրտսեր ծառայողների համար։ Իւր այս մտքերը ու ծրագիրները նա դեռ հաղորդեց մօտիկ բարեկամներին և յետոյ երբ իւր չնչին ռոճիկից խնայած գումարը այնքան աճեցրեց, որ կարողացաւ արդէն համարձակ և անթեք տարածել ամեն կողմը այդ գաղափարները, բազմաթիւ համակրողները խմբեց իւր շուրջը։ Այս կերպով փոքր միջոցում նա մի ընկերութիւն ստեղծեց, որ «փոստ-հեռագրական վարչութեան կրտսեր ծառայողների եղբայրական նպաստ» անունով յայտնի եղաւ հասարակութեանը։ Այնուհետև աշխատեց նա գլուխ բերել «փոստ-հեռագրական որբանոց» կոչուած մարդասէր հաստատութեան գործը։ Սրանց նպաստելով «տէրութեան [illegible] մէջ գտնուած նախկին զինուորականների ակմբի» կազմակերպելուն, մի և նոյն ժամանակ գործունեայ անդամ էր հանդիսանում «Փարիզի [illegible] ընկերութեան» մէջ»։

«Յերեկը Պագանօն զբաղուած էր նամակաբերի ծառայութիւնը կատարելով, իսկ երեկոների մի մասը նուիրում էր նա այն մեծ աշխատանքին, որից պիտի բղխէր վերջը իւր պաշտօնակիցների փոխադարձ օգնութեան գործը։ Նորա ձեռնարկած աշխատանքի դժուարութիւնները առաջադրեալ գործի արգելքները, որոնց յաղթեց նա վերջապէս իւր եռանդուն աշխատասիրութեամբ և տոկուն բնաւորութեամբ երբէք չէին վհատեցնում նորան և շեղում ընտրած ճանապարհից։

«Չնայելով իւր ծառայակիցներից այն մի քանի փոքրաթիւ անձանց, որոնք անտարբեր կամ հակառակ էին նորան իրանց ընդդիմադրութեամբ, նա վստահ և համեստ կերպով բարի և յուսատու սերմեր էր ցանում իւրայինների մտքերում։ Միշտ ուրախ ու զուարթ ժպիտ ցոյց տալով՝ հաւատ ու համոզմունք ունէր նա իւր սրտում դէպի գեղեցիկ ապագան»։

«Բայց դժբաղդաբար երկար չ՚եղան, շարունակում է պարոն Գրիմը, Պագանօի կեանքի թելերը։—Չը նայելով որ նորա եռանդոտ կազմուածքը վաղուց ի վեր կռվում էր մահացուցիչ մի հիւանդութեան դէմ, որ հէնց պատերազմի սոսկալի տարուան միջոցին բուն էր դրել նորա դիմացկուն մարմնում, անցեալ 1892 թուականի օգոստոսի 12-ին վախճանուեցաւ նա՝ արդէն յաղթահարուած բոլորովին այն անգութ ցաւից։ Սակայն այսօր կան և յաջողութեամբ կեցած են նորա արդիւնաւոր գործունէութեան հասունեցած պտուղները։ Եւ դեռ մի շաբաթ չը կայ, որ վերոյիշեալ այն չորս բարգաւաճ ընկերութիւնների անդամները՝ հաւաքուելով «Եղբայրական նպաստ» ընկերութեան շէնքի մէջ, փառաւոր մի հանդիսով բացարին այդտեղ իրանց հիմնադիր քաջ նամակաբեր Պագանօի կիսարձանը։ Հանդիսի վերջը ճառախօսութիւններից յետոյ, որոնցով հռչակում էին իսկական բարիք գործող այդ համեստ մարդու փառքը, իւրաքանչիւր ընկերութեան գանձապահը հաշիւ ու համար տալով՝ իրաւամբ վկայում էր, թէ Պագանօն իրանց ամենամեծ ծառայութիւն է մատուցել կատարելապէս ապահովելով իրանց որբերի, հիւանդների և այրիների դրութիւնը, թէ փոստ-հեռագրական վարչութեան կրտսեր ծառայողների համար նորա ստեղծած փոխադարձ օգնութեան գործը ներկայումս ամենածաղկեալ վիճակի մէջ է և այլն»։

«Ահա այս համակրելի տօնախմբութիւնն էր, վերջացնում է իւր խօսքը մեր բանասէրը, որ մեզ առիթ տուեց մտաբերելու վաղամեռ Պագանօի արժանաւոր յիշատակը։ Երբոր այսպիսի նուաստ պաշտօնի մէջ գտնուող մի անձն իւր քաջասրտութեամբ ու անձնուիրութեամբ որոշուելով իւր շրջանի մարդկանց միջից, բարձրանում է այդպէս և փառք էժառանգում, նորա անուանն արժանի պատիւը աւելի մեծ և անգնահատելի է, քան թէ շատ երևելիների փառքը» . . .

Մեծարգոյ պարոն Թովմայ Գրիմի այս մարդասիրաշար խօսքերից յետոյ, որ սիրով զարթեցրին իմ յիշողութեան մէջ էլ քսան տարի առաջ ինձ պատահած դէպքերից մէկը, այսօր օգոստոս ամսի 12 ին, անմոռաց Պագանօի մահուան տարելիցի օրը այլ ևս ոչինչ չէ մնում ինձ ասելու այստեղ, բայց եթէ միայն հետևեալ պարզ հարցը առաջարկելու մեր հայ ընթերցողին՝ նամակաբեր Պագանօն, սիրելի ընթերցող, եթէ պատահմամբ հայ ծնուած լինէր և այնպիսի ընկերաշէն գործունէութեամբ յայտնուէր մեր մէջ, արդեօք ո՞րպիսի յաւակնութիւն կ'ունենար նա մեր ազգային—հասարակական մեծ կեանքի մէջ իւր մասնակցելու նկատմամբ և ինչպիսի պահանջումներ պիտի անէր իւր հայրենակիցներից։ Այստեղ արդէն վերջակէտ եմ դնում թողնելով մեր սիրելի ընթերցողին իւր դատողութիւններն անելու։

Յարոյ։

12 ին Օգոստոսի 1893 Թ.
Կօզօր

խանգարել ցոյցը: Դեսպանատան ներքնայարկի բոլոր պատուհանների ապակիքը ջարդեցին գոչելով. «կորչէ՛ն ֆրանսիացիք, մա՛հ մարդասպաններին, պատերազմ ենք ցանկանում, գնա՛նք դէպի Փարիզ և այլն:» Ամբոխն աճում էր, որովհետև ոստիկանութիւնը անվճռաբար էր գործում: Սկսան մինչև անգամ Փարնէզէ պալատի դռներն այրելու պատրաստութիւն տեսնել:

Մի կերպ յաջողուեց վերջապէս ցրուել ամբոխը, որ ուղղուեց զանազան կողմեր, ստիպելով դադարեցնել ամեն տեղ ներկայացումներն ի նշան սգոյ: Վատիկանի ֆրանսիական դեսպանի տան առաջ ամբոխը միայն սուլելով և հայհոյելով գոհացաւ: Արտաքին գործոց նախարարութեան առաջ ամբոխը պահանջում էր պատերազմ հրատարակել ընդդէմ Ֆրանսիայի, իսկ անիշխանականներն աղաղակում էին. «կեցցէ՛ ազգերի եղբայրակցութիւնը և Ֆրանսիան, կորչէ՛ն բռնակալներն ու բուրժուան:

Բաւական զուալուց յետոյ ամբոխը ցրուեց, մի մասը մտաւ «Messagero» լրագրի խմբագրութիւնը, թուղթը յափշտակելով նրանից ջահեր շինեց, և դիմեց ուղղակի դէպի ֆրանսիական գեղարուեստի ճեմարանը (villa Medici), դուռը ջարդեցին բայց ներս մտնել չը համարձակուեցաւ: Այստեղ էլ պատուհաններն ու լապտերները ջարդեցին ինչպէս և ամեն տեղ, ուր ցոյցեր արին: Ցոյց անողների մի այլ խումբը, որ միայն գործաւորներից էր բաղկացած, դուրս եկաւ Տիբրաստիւերայից: Սրանց առաջ դուրս եկաւ մի հեծելագունդ և պատահեց նրանց Տիբերի մի կամրջի վրայ: Սրանք կանգնեցին կամրջի վրայ և ապա այրեցին պատնէշը, որ զօրքի անցքը խանգարեն: Զօրքը զէնք գործ չը դրաւ, բայց կռիւը տևեց մի քառորդ ժամից աւելի:

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ»
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Օգոստոսի 20-ից.

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ.—Ռուսական սահմանից դէպի Պրուսիա անցնող ճանապարհներից մի քանիսի փակումը չէ վերաբերում ամենին երկաթուղով ճանապարհորդողներին. սորանք անարգել կարող են անցնել Ռուսիայից դէպի Պրուսիա առանց ախտահանութեան և բժշկական քննութեան ենթարկուելու:

Հրատարակուած է կոնսուլների տուած անցաթղթերի, գործերի ու պատճէնների հարկի նոր սակագնի մասին կարգադրութիւնը:

Իբրև առժամանակեայ միջոց թոյլ է տրվում ապրանք տանել արտասահման առանց վաճառականական մաքսը վճարելու, այն մարդիկ, որ արտասահման ապրանք տանելու գրասենեակներ, ամբարներ և այլ հիմնարկութիւններ ունեն, պէտք է վաճառականական վաւերաթղթեր ունենան, համաձայն վաճառականութեամբ և արդիւնաբերութեամբ պարապողների վճարելիք հարկերի համար արուած կարգադրութեան:

ԼՕՆԴՕՆ. Գլադստոն յայտարարեց, որ կառավարութիւնը կը յետաձգէ պարլամենտի նիստերը նախահաշուի հաստատութիւնից յետոյ մինչև նոյեմբերի 2ն. տ. իսկ ապա կվառաջարկէ ժողովի վերջական վճռին միւս գործերը. այն ժամանակ տեղի կունենայ և իռլանդական բիլլի ընթերցումը:

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝
ԱԲԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիւրակի օրերից:

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) ցաւերի:

Կ. Մ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—10½ ժ. աչքի և ներքին ց.

Դ. Գ. ԲՈՒԴԿՈՎՍԿԻ—10½—11½ ժ. ներքին, երեխայոց և կանանց ց.

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ներքին և երեխայոց ց.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Ի. Վ. ՉԻՊՈՒՐԿՈՎՍԿԻ — 5—6 ժ կրծքի ց., քիմիա-խօշորացուցական հետազօտութիւն խխի և մէզի:

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—6—7 ժ. Սիֆիլիսի և մէզի ու սեռական օրգանների ց.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—7—7½ ժ.

Ի. Ե. ՖՐԱՆՑԻՒՍ—7—7½ ականջի, կոկորդի և քթի ու ներքին ց. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ:

Վճար 50 կ.: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին

Հիւանդանոցումը ընդունվում են և ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Նաւասարդեան

ՓՕՍՏԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆԸ ՎՐԱՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ

(Մայիսի 1-ից մինչև նոյեմբերի 1-ը)

Թիֆլիզից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը ուղևորվում է առաւօտեան 7 ժամին, գիշերում է Մլէթի կայարանում, Վլադիկավկազ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ին երեկոյեան:

Հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը դարձեալ ուղևորվում է առաւօտեան 6 ժամին, գիշերում է Պասանաուր կայարանում, հասնում է Վլադիկավկազ հետևեալ օրը ժամը 10-ին երեկոյեան:

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղևորվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու տեղ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ին երեկոյեան:

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) դարձեալ ուղևորվում է ճաշից յետոյ 5 ժամին և առանց գիշերելու հասնում է Վլադիկավկազ հետևեալ օրը 9 ժամին երեկոյեան:

Վլադիկավկազից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը ուղևորվում է առաւօտեան ժամը 7-ին, գիշերում է Մլէթի կայարանում, Թիֆլիզ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ին երեկոյեան:

Հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը դարձեալ ուղարկվում է առաւօտեան ժամը 9-ին, գիշերում է Գուդաուր կայարանում, հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը ժամը 9-ին երեկոյեան:

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղևորվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը ժամի 7-ին երեկոյեան:

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) դարձեալ ուղևորվում է ճաշից յետոյ ժամը 5-ին և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը 8½ ժամին երեկոյեան:

ՌՈՒՍԱՑ ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ամեն շաբաթ շոգենաւերի երթևեկութիւն Բաթումի, Օդեսայի եւ Կ. Պօլսի միջև:

Բաթումից դուրս է գնում.

Շաբաթ օրերը (լոյս կիրակի գիշերուայ 2 ժ.) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները:

Կիրակի օրերը, գիշերուայ ժամը 11½-ին, խուճապ ընթացքով Եալտայի և Սևաստապօլի վրայով:

Երեքշաբթի օրերը լոյս չորեքշաբթի գիշերուայ ժամը 2-ին) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները:

Հինգշաբթի օրերը ցերեկուայ ժամը 12-ին ուղիղ ընթացքով Նովօրոսիյսկի և Կերչի վրայով:

Կ. Պօլիս երկու շաբաթը մէկ անգամ երեկոյեան ժամը 7-ին:

Բաթում է հասնում.

Ուրբաթ օրերը երեկոյեան, շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստների վրայով:

Ուրբաթ օրերը առաւօտեան, խուճապ ընթացքով Սևաստապօլի վրայով:

Երկուշաբթի օրերը երեկոյեան շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստների վրայով:

Չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ուղիղ ընթացքով Նովօրոսիյսկի և Կերչի վրայով:

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Բաթում դուրս է գնում առաւօտեան ժ. 9-ին 30 ր. և Բաթում հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 45 ր.:

Փոստային գնացքը Թիֆլիզից Բագու դուրս է գնում ցերեկուայ ժ. 1-ին 20 ր. և հասնում է Բագու առաւօտեան 7 ժ. 30 ր.:

Փոստային գնացքը Թիֆլիզից Բաթում դուրս է գնում երեկոյեան ժ. 6-ին 50 ր. և Բաթում հասնում է առաւօտեան ժ. 8-ին 15 ր.:

Մարդատար գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գալիս առաւօտեան ժ. 9-ին 45 ր. և Թիֆլիզ հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 52 ր.:

Փոստային գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գնում գիշերուայ ժ. 11-ին 25 ր. 1 Թիֆլիզ է հասնում ցերեկուայ ժ. 12-ին 25 ր.:

Փոստային գնացքը Բագուից Թիֆլիզ դուրս է գալիս գիշերուայ ժ. 11-ին 10 ր. և Թիֆլիզ հասնում է ցերեկուայ ժ. 5-ին 50 ր.:

Ամառուան գնացքը Թիֆլիզից Միխայլովօ դուրս է գնում ճաշից յետոյ 3 ժամին. Միխայլովօյից Թիֆլիզ՝ առաւօտեան 8 ժ, 10 ր. ապրանքա-մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Գանձակ դուրս է գնում երեկոյեան 9 ժամին 20 ր., իսկ Գանձակից Թիֆլիզ է հասնում առաւօտեան 1 ժ. 30 րոպէին:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ուսուցիչների և վարժուհիների փոխադարձ օգնութեան Թիֆլիզի ընկերութեան

Սկզբնական Ուսումնարանը

կբացուի տարւոյս սեպտեմբերի 4 ից Սոլոլակ, ստարո-ինստիտուտսկի փողոցում Տէր Աստուրեանի տանը (Արտիստիքական ընկերութեան կարգում): Աշակերտուհիների ընդունելութիւնը պատրաստական տեղական բաժնում (Հայոց և Վրաց) և ստորին ու միջին բաժանում (ռուսաց) օգոստոսի 20 ից ամեն օր 9—12. առաւօտուայ և 5—5 ժ. երեկոյի, ուսումնարանի բնակարանում:

(116) (3—1)

ՄԻ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ

որ աւարտած է հայ ծխական օրիորդական դպրոցի դասընթացը—և մի քանի տարի վարել է ուսուցչուհութեան պաշտօնը, ցանկանում է մի հայ ընտանիքում ստանձնել հայոց լեզուի և դաստիարակչուհու պաշտօն երեք տարեկանից բարձր մէկ կամ երկու երեխաների հետ պարապելու:

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ հետևեալներն են. ամսական քսան (20) ռուբլի և ճանապարհածախս.

Դիմել 'ի գիւղն Ելլենովկա.
Պ. Յովսէփ Տէր Պողոսեանցին

(118) (3—1)

Խնդրում եմ

Այսուհետև ինձ հետ գործ ունեցողներին դիմել ոչ թէ «Շիրակ» գրավաճառանոցը՝ այլ ուղղակի իմ հասցէով, որ է՝ Александрополь Г. Левоніанъ.

Գ. Լևոնեան.

(117) (10—1)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Հայ օրիորդաց ուսումնարանի համար հարկաւոր է [illegible] մի ուսուցիչ և մի ուսուցչուհի (այր և կին), շաբաթական 45 դասով, տարեկան 785 րուբլի ռոճիկով, վերակացութեան համար կստանան բնակարան և ծառայ:

Ցանկացողները կարող են դիմել հոգաբարձութեանս:

Նախ. հոգաբարձութեան՝ Ծաճատ քահանայ Մարաղեան:

(99) (6—6)

ԴԱՐՄԻ երկսեռ դպրոցների համար հարկաւոր են վարժուհիներ և ուսուցիչներ. դիմել Южный номера թիւն 25, առ. 8—10 և եր. 3—6 ժամերը:

(119) (2—2)

Եդեսիոյ դպրոցի համար հարկաւոր է երկու ուսուցիչ հայոց և Ռուսաց լեզուների: Հայոց լեզուի ուսուցիչը պիտի աւանդէ շաբաթական 24 դաս, ռոճիկ 400 ռ., տրվում է տուն, ծառայ և վառելափայտ:

Ռուսաց լեզուի ուսուցիչը շաբաթական 17 դաս, ռոճիկ 300 ռ. նոյնպէս տուն, ծառայ և վառելափայտ:

Ցանկացողները թող դիմեն ինձ հետևեալ հասցէով. Чрезъ г. Моздокъ въ м. Едесію. Председателю Попечительства Едесс. Дух. Училища свящ. Карапету Власіанцу.

(114) (4—3)

Դուրս եկաւ ժամուլի տակից և վաճառվում է հեղինակի մօտ—«Յաւելուած Եղիշէի Պատմութիւն Վարդանանց ըստ Անձևացեաց օրինակի Հայ-Ռուսերէն բառգրքին» (1892 թ. Մոսկուա): Խ. Յովհաննիսեանց: Մոսկուա տպ. Ք. Բարխուդարեանի: Գինն է 15 կոպ.

Москва, Лазаревскій Институтъ, Христофору Іоаннесову".

(Խ.) (10—3)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ԱՐՇԱԿ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ
ԶԱՄԲԱՂ
Զոյգ ծաղիկներ կենսնից:
ԳԻՆՆ Է 15 ԿՈՊԷԿ
ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է՝

ԹԻՖԼԻԶ՝ կենտրոնական գրավաճառանոցում և պ. Թոմաս Խանգուլեանցի մօտ (Յովնանեան քարվանսարայ):

ԲԱԳՈՒ՝ Պ. Սարգիս Զիրազեանի և Եղբ. Փիլիպպոսեանների խանութներում:

ՇՈՒՇԻ՝ Գարեգին Թումանեանցի և Դաւիթ Սափիարեանցի մօտ:

(Խ.) (5—3)

Թիֆլիզի սուրբ ԳԱՅԻԱՆԵԱՆ հայ օրիորդաց երկդասեան դպրոցի խնամակալութիւնը յայտնում է ի լուր հայ հասարակութեան, որ նրա խնամքին յանձնուած դպրոցում աշակերտուհեաց ընդունելութիւնը կը սկսուի օգոստոսի 20-ից, իսկ վերաքննութիւնները՝ նոյն ամսի 24-ից:

(114) (4—4)

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ «ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ»

Տուրգէնևի՝ «Յաղթական սիրոյ երգը», գինն է . . . . . 30 կ.

Ռիշպէն՝ «Ցէց» վէպ. թարգմանչի առաջաբանով, գինն է . . 80 կ.

Թարգ. Մուշեղ Մուրինեան

(Խ) (20—11)

Ուսումնարան, գիշերօթիկ վարժարան
ԵՒ
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ
ՕՐ. Ս. Վ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ-ԵՐԿԱՅՆԱՐԱԶՈՒԿԻ
Սօլօլակ, Միքայէլեանսկայա փողոց, տուն № 14:

Երեխայոց ընդունելութիւնն սկսւում է օգոստոսի 25-ից, իսկ պարապմունքները սեպտեմբերի 1-ից:

(115) (4—2)

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ

Հրատարակած դասագրքերը Հայոց ծխական և թեմական ուսումնարանների համար

		Ռ.	Կ.
1	Աղանեան՝ Աղօթամատոյց ուսումնարանների համար	—	10
2	» Կրօնի դասագիրք, երկրորդ տարի	—	15
3	» » երրորդ տարի	—	15
4	Սահակեանց Ս. Ք. Սրբազան պատմութիւն Հին Ուխտի	—	40
5	Տէր-Ստեփանեան՝ Սկզբունք քրիստոնէական հաւատոյ	—	60
6	Սիմօնեանց Գ. Սրբազան պատմութիւն հին կտակարանի	—	50
7	Կոստանեան՝ Նախաշաւիղ } գրաբար	—	25
8	» Ծաղկաքաղ, շրջան Ա. } գրաբար	—	25
9	» Ծաղկաքաղ, շրջան Գ. } գրաբար	—	40
10	Եղիշէ ըստ անձևացեաց օրինակի	—	80
11	Եւտուշեւսկի. Թուաբանական խնդիրներ, մ ա. մամլ. տակ, լոյս կտեսնի օգոստոսի վերջին	—	50
22	Ղուկասեանց Հ. Քերականութիւն գրաբար լեզուի հայոց	—	50
13	» Ընդհանուր պատմութիւն, հին դարու.	—	80
14	Նազարեանց՝ Հայոց լեզուի ուսուցիչ գ. տարի	—	40
15	» դ. տարի	—	60
16	» Ընտիր հատուածներ (գումարով 10% զեղչ.)	1	25
17	Մալխասեանց Ս. Գրաբարի հոլով. խոնարհ. և նախդ.	—	25
18	» Գրաբարի համաձայնութիւնը	—	50
19	Մանդինեան Ս. Համառօտ մանկավարժութիւն	1	50
20	» Հենչէլի բացատր. ուսուցիչների համար	—	30
21	Երզնկեանց Գ. Թուաբ. խնդիրներ և օրինակ. ա. և բ. տ.	—	30
22	» գ. տարի	—	35
23	Վարձելեան՝ Դասագիրք թուաբանութեան	—	70
24	Տէր-Սարգսեան՝ Վայելչագրութեան դասաւանդ. եղանակը	—	20
35	Երզնկեան՝ Դասագիրք ձայնագրութեան	—	60
26	Սիմէօնեան Ն.՝ Աշխարհագրութիւն, մ. բնակ.	—	60
27	» » մ. քաղաքական	—	60
28	Вересовъ. Рисованіе по сѣткѣ для самостоятельн. занятій дѣтей къ школѣ и дома, полное изданіе	—	20
29	Теръ Давтянцъ, Рас. Сл. Рук. для Арм. уч. годъ I и II	—	50
30	Теръ-Акопіанцъ. Начальная книжка Русск. язык. для армянскихъ училищъ, годъ I, II и III	—	45
31	Его же, Учеб. Русск. языка для армян. училищъ	—	50
32	Захаровъ. Сборни. примѣр. для письми исчислен. I	—	20
33	„ „ „ в. II и III	—	20

Նիկողայոս Տէր-Ղևոնդեանի բոլոր հրատարակութիւնները

Богоявленскій Контури для черченія Географическихъ картъ

для 2 кл. ц. 20 к.
„ 3 кл. „ 25 к.
„ 4 кл. „ 15 к.
Գումարով գնողներին 10%

Գումարով գնողներին 20% զիջումն է լինում:

(114) (10—1)

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է
1894 ԹՈՒԻ
ՀԱՅԵՐԷՆ ՀԱՏՈՒԱԾԱԿԱՆ (ՊԱՏԻ) ՕՐԱՑՈՅՑԸ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Ի նկատի ունենալով, որ մեր հատուածական օրացոյցը պահանջ է դարձած հայ հասարակութեան համար, այս տարի մենք ոչ մի նիւթական ծախք չխնայեցինք՝ ըստ կարելւոյն բարեփոխելու ներքին և արտաքին կողմից: Այս տարի առաջին անգամ լուսնի բոլոր երևոյթները, խաւարումները և տարուայ եղանակները դրել ենք Ֆիզիքական օբսէրվատօրիայի ամենաճիշտ եզրակացութեանց համեմատ: Օրացոյցը տպվում է գործարանից յատկապէս պատուիրած ընտիր թղթի վերայ:

Գինը հատով . . . 60 կ.
Ճան. ծախքով . . : 75 կ.
10-ից աւելի առնողին 10%
25 » » » 15%
100 » » » 20%
200 » » » 25%

Ճանապարհի ծախքը գնողի վերայ է:

(10—1)

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ
ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆԻ

	Ռ.	Կ.
Աղայեան՝ Ուսումն Մայրենի լեզուի, ա. տ.	—	25
» Ուսումն Մայրենի լեզուի, բ. տ.	—	40
» Ուսումն Մայրենի լեզուի, գ. տ.	—	55
Գէորգբէկեանց՝ Թուաբանական խնդիրներ, մ.ա. ամբողջ թուեր	—	40
» Թուաբանական խնդիրներ, մ. բ. կոտորակ »	—	50
Թումանեանց՝ Начальная книга Русскаго языка	—	25
Մանդինեանց՝ Ընտանեկան աշխարհ, ա. տ.	—	25
» Դիւցազնական աշխարհ, բ. տ.	—	30
» Նահապետական աշխարհ, գ. տ.	—	60
Հէնչէլ՝ Բանաւոր և գրաւոր հաշուելու խնդիրներ, մ. ա.	—	40
» նոյն մ. բ. երրորդ տարուայ դասընթաց.	—	50
Տէր-Ղևոնդեան՝ Մայրենի լեզու, ա. տ. »	—	35
» Մայրենի լեզու, բ. տ.	—	40
» Մայրենի լեզու, գ. տ.	—	50
» Մայրենի լեզու, դ. տ.	—	65
» Մայր. լեզ. քերականութեան տարերքը, մ. ա.	—	30
» Մայր. լեզ. քերականութեան տարերքը, մ. բ.	—	40
» Մայր. լեզ. առ. տ. բացատրական ձեռնարկը.	—	[illegible]
[illegible] Սրբազան պատմութիւն Հին Կտակարանի	—	50
» Սրբազան պատմութիւն Նոր Կտակարանի	—	50

Զեղչը՝ միանուագ հարիւր մանէթից պակաս գնողների համար . . . . : 20%

Հարիւր մանէթից աւելի գնողների համար. 25%

Ծանօթութիւն. Գրքերի վաճառումը կանխիկ է, ապա ւիկ ոչ ոքի գիրք չենք ուղարկում: Մեր հրատարակութիւններից զատ ուրիշ գրքերի համար պատուէր չենք ընդունում:—Դիմել՝ Тифлисъ, Николаю Теръ-Гевондянъ.

(113) (8—3. չ. 4.)

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 21 Августа 1893 года. Տպարան Յ. Մարտիրոսեանցի Типографія И. Мартиросіанца. на Орбел. ул., д. № 1—2